

STUDIEKEUZE

DAT VRAAGT OM

EEN MEERKEUZE-

ANTWOORD

Loesje

Postbus 1045

6801 BA Arnhem

www.loesje.nl

MLI Windesheim cohort 2010-2012
Onderwijseenheid: 9MLI.TMEIND
Begeleider: Bas van der Bruggen

S1038361
Nynke de Jong

Juli 2013

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
Samenvatting	4
Inleiding.....	5
Doelstelling	6
Onderzoeksvraag	6
Deelvragen	6
Theoretisch kader.....	7
Studie- en beroepskeuze	7
Keuzegedrag	7
Studiekeuzeproces	8
Loopbaan oriëntatie en –begeleiding	9
Leermotivatie	11
Keuzekwaliteit.....	12
Uitvaldreiging	12
Zelfsturing.....	12
Innovatie	14
Intake.....	14
Vooronderzoek en ervaring.....	14
Studenten die switchen van opleiding.....	14
Voortijdig schoolverlaters (VSV ‘ers)	15
Late aanmelders	15
Intakegesprekken	15
Vier fasenmodel.....	16
Fasen	16
Fase overgangen	18
Ontwerp van het onderzoek en verantwoording	20
Verantwoording.....	20
Literatuuronderzoek	20
Vooronderzoek	21
Praktijkonderzoek	21
Resultaten	22
Zekerheid over de gemaakte studie/beroepskeuze	22
Elementen uit LOB op het VMBO.....	23
Gehanteerde lesmethode(n) voor studie- en loopbaanbegeleiding.....	23
Moment van aanbod van loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB).....	25
Ondernomen activiteiten.....	25
Snuffelstage	26
Stage-ervaringen.....	27

Keuzestijl.....	28
Zelfsturing.....	29
Plannen.....	30
Conclusie en aanbevelingen	31
Conclusies	31
Aanbevelingen	32
Vervolgonderzoek.....	33
Literatuurlijst.....	34
Bijlagen	35
Bijlage I.....	35
Instroomenquête.....	35
Bijlage II.....	36
Vragenlijst voor eerstejaars studenten van het Deltion College schooljaar 2011-2012.....	36
Bijlage IIIa.....	42
Groepsinterview CLIQ leerlingen	42
Bijlage IIIb.....	44
Groepsinterview invoegstrook.....	44
Bijlage IV	45
Overzicht verdeling studenten over sector, opleiding, leerweg en niveau.....	45

Samenvatting

Dit onderzoek gaat na of er een verband bestaat tussen activiteiten die een leerling op het VMBO uitvoert in het kader van studie- en beroepskeuze en de zekerheid over de gemaakte keuze. Als er een aantoonbaar verband bestaat dan kunnen de ervaringen en verwachtingen die ontstaan zijn tijdens de uitgevoerde activiteiten, onderwerp van gesprek zijn tijdens de intake.

De resultaten zijn verkregen uit de analyse van ongeveer driehonderd enquêtes die zijn afgenomen onder eerstejaars studenten van het Deltion College.

Het onderzoek bekijkt keuzegedrag vanuit verschillende invalshoeken:

- Ajzen en Fischbein (2005), zij beschreven determinanten van keuzegedrag.
- Verkroost (2007), hij stelde vast welke factoren het studiekeuzeproces beïnvloeden.
- Meijers, Kuipers en Bakkers (2006), zij onderzochten in welke loopbaangerichte leeromgeving de arbeidsidentiteit zich optimaal kan ontwikkelen. Activiteiten in het kader van effectieve “Loopbaanoriëntatie en Begeleiding” (LOB) spelen daarin een belangrijke rol.

Op basis van de literatuur en een vooronderzoek is een vier fasenmodel ontwikkeld. In dat model zijn elementen uit effectief LOB verwerkt tot indicatoren. De fasen (van bewust onzeker tot bewust zeker) geven inzicht in de mate van keuzezekerheid en keuzebewustzijn van de aspirant MBO-student. De indicatoren geven aan welke activiteiten door de leerling zijn uitgevoerd.

De resultaten van het onderzoek bevestigen dat er een verband bestaat tussen elementen uit effectief LOB en de keuzezekerheid van een leerling. Door tijdens de intake de uitgevoerde activiteiten te bespreken wordt de kwaliteit van het keuzebewustzijn onderzocht. Op die manier kan vastgesteld worden in welke fase van arbeidsidentiteitsontwikkeling een leerling zich bevindt. Een loopbaangericht intakegesprek is om die reden essentieel.

Inleiding

Het Deltion College (DC) is een Regionaal Opleidingen Centrum (ROC) dat Middelbaar Beroeps Onderwijs verzorgt in Zwolle. Het DC verzorgt lessen voor ruim 13.000 studenten, zowel jongeren als volwassenen. Er zijn ongeveer 1100 mensen werkzaam als leraar, instructeur of stafmedewerker. Het aantal aangeboden beroepsopleidingen, cursussen en trainingen is jaarlijks ruim 450.

Sinds 2008 kent het Deltion College een Studenten Succes Centrum (SSC). Het SSC ondersteunt studenten en leraren. De loopbaanadviseurs van het SSC staan (aspirant) studenten ter zijde bij het maken van een (nieuwe) studiekeuze. Verder verzorgen de SSC-medewerkers tweedelijns begeleiding en adviseren zij leraren daarover.

Het Deltion College kent ook Voortijdig SchoolVerlaters (VSV-ers). VSV-ers zijn jongeren van 18 tot 23 jaar die het onderwijs zonder startkwalificatie verlaten. Sinds 2005 staat het verminderen van het aantal VSV-ers hoog op de politieke agenda. Een verkeerde studiekeuze is een van de oorzaken van voortijdig schoolverlaten. In 2008 heeft het DC een convenant ondertekend en toegezegd inspanningen te verrichten om het aantal VSV-ers terug te dringen. Daartoe is een project opgezet dat tweedelijns onderwijsvoorzieningen verzorgt voor studenten die een verkeerde studiekeuze maakten. Verder biedt het SSC individuele beroepskeuzetrajecten aan en begeleidt zij VSV-ers in het Toekomst-Traject. Naast deze curatieve maatregelen met betrekking tot studie- en beroepskeuze zet het SSC ook steeds meer in op preventieve activiteiten. Ze heeft een gevarieerd aanbod van oriënterende studiekeuzetrajecten ontwikkeld en er is een speciaal voorlichtingsprogramma voor ouders uitgewerkt. Sinds januari 2013 werkt het SSC onderzoeksmatig aan het verbeteren van de intake omdat zorgvuldigheid in deze bijdraagt aan het beperken van het aantal VSV-ers.

Niet alle aspirant studenten geven tijdens de intake blijk van onzekerheid over hun studie- en beroepskeuze. Ook niet alle aspirant studenten zijn zich, bij de start van de studie, bewust van de impact van hun keuze. Tijdens het eerste studiejaar realiseren jongeren zich vaak pas goed wat de consequenties zijn van hun keuze. Stoppen met de opleiding en opnieuw kiezen is vaak het gevolg.

Het DC wil tijdens het intakegesprek onderzoeken of de aspirant student een reëel beeld heeft van zijn kwaliteiten, zijn mogelijkheden en zijn onderwijs- en begeleidingsbehoefte, ook zijn studie- en beroepsbeeld verdient aandacht. De manier waarop dat beeld is ontstaan vormt een indicatie voor de mate van keuzezekerheid en keuzebewustzijn.

Doelstelling

Dit onderzoek wil nagaan of er indicatoren zijn te onderscheiden die tijdens de intake informatie geven over de manier waarop een aspirant student tot zijn studie- en beroepskeuze is gekomen en die vertrouwen geven in de gemaakte keuze. Om die indicatoren op te sporen zijn de volgende vragen geformuleerd.

Onderzoeksvraag

Bestaat er een verband tussen activiteiten in het kader van de voorbereiding op de studie- en beroepskeuze van VMBO leerlingen en de zekerheid over de (gemaakte) studie- en beroepskeuze van deze (aspirant) MBO-studenten?

Deelvragen

- Hoe verloopt studie- en beroepskeuzegedrag volgens de literatuur?
- Welke factoren spelen, volgens de literatuur, een rol in het studie- en beroepskeuzegedrag?
- Dragen die verschillende factoren in dezelfde mate bij aan de zekerheid over de gemaakte studie- en beroepskeuze?
- Zijn er indicatoren te formuleren die inzicht geven in de mate van studie- en beroepskeuzezekerheid van (aspirant) MBO-studenten?

Theoretisch kader

Studie- en beroepskeuze

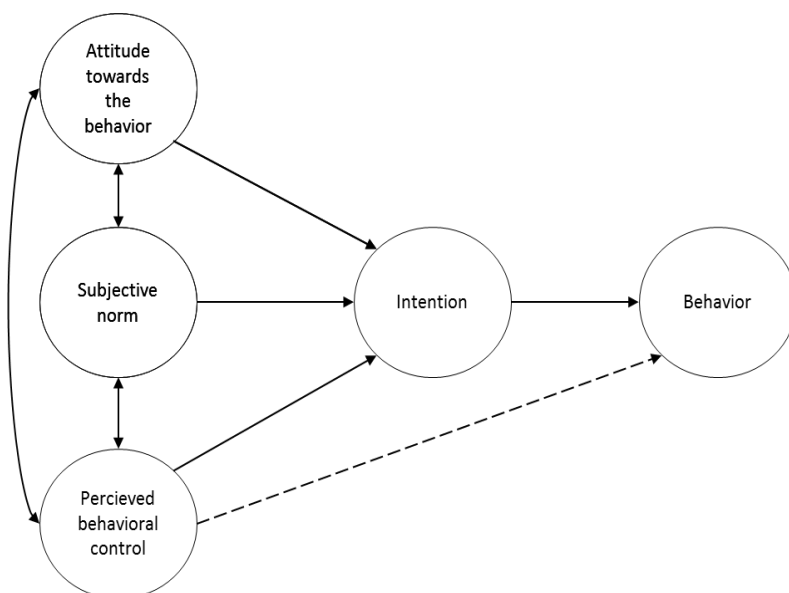
Velen zien het matchingsmodel van Parsons (1907) als de manier om tot de juiste beroepskeuze te komen. Parsons redeneerde dat het belangrijk is de persoonlijkheid van iemand, inclusief zijn talenten te ontdekken en te beschrijven. Als de functie-eisen van de verschillende beroepen bekend zijn, is het mogelijk de talenten van iemand te matchen met de functie-eisen. Zo kan een passend beroep geadviseerd worden. De basisprincipes van Parsons worden nog steeds, weliswaar in aangepaste vorm, toegepast bij studie- en beroepskeuze.

Vanaf 1960 is er namelijk steeds meer aandacht voor het feit dat het kiezen van een beroep geen eenmalig moment is maar een ontwikkelingsproces waarbij voortdurend nieuwe beslissingen genomen worden. Sinds die tijd is er ook op scholen steeds meer aandacht voor hulp bij de studie- en beroepskeuze. De laatste decennia is de aandacht voor studie- en beroepskeuzebegeleiding toegenomen. We spreken nu over “Loopbaanoriëntatie en Begeleiding” (LOB) die op de basisschool begint en eindigt bij pensionering.

Keuzegedrag

Kiezen is een proces van “wikken en wegen”. De Theory of Planned Behavior van Ajzen (1991) legt uit hoe keuzegedrag in het algemeen, tot stand komt en welke factoren daarbij een rol spelen. Ajzens theorie gaat er van uit dat mensen nadenken over de gevolgen van hun gedrag en dat hun gedrag gebaseerd is op een weloverwogen keuze. Ajzen's theorie geeft inzicht in de factoren die invloed hebben op het keuzegedrag van een persoon en op de motivatie om die keuze ook daadwerkelijk uit te voeren.

Volgens Ajzen beïnvloeden drie factoren het gedrag van iemand (zie figuur 1): De attitude (Attitude toward the behavior), de invloed van anderen (Subjectieve norm) en de waargenomen gedragscontrole (Perceived behavioral control). Deze drie determinanten hebben invloed op elkaar en zij werken door in de gedragsintentie (Intention) van de persoon. De gedragsintentie voorspelt het werkelijke gedrag.

Figuur 1 Theory of Planned Behavior (Ajzen, 1991, p. 182)

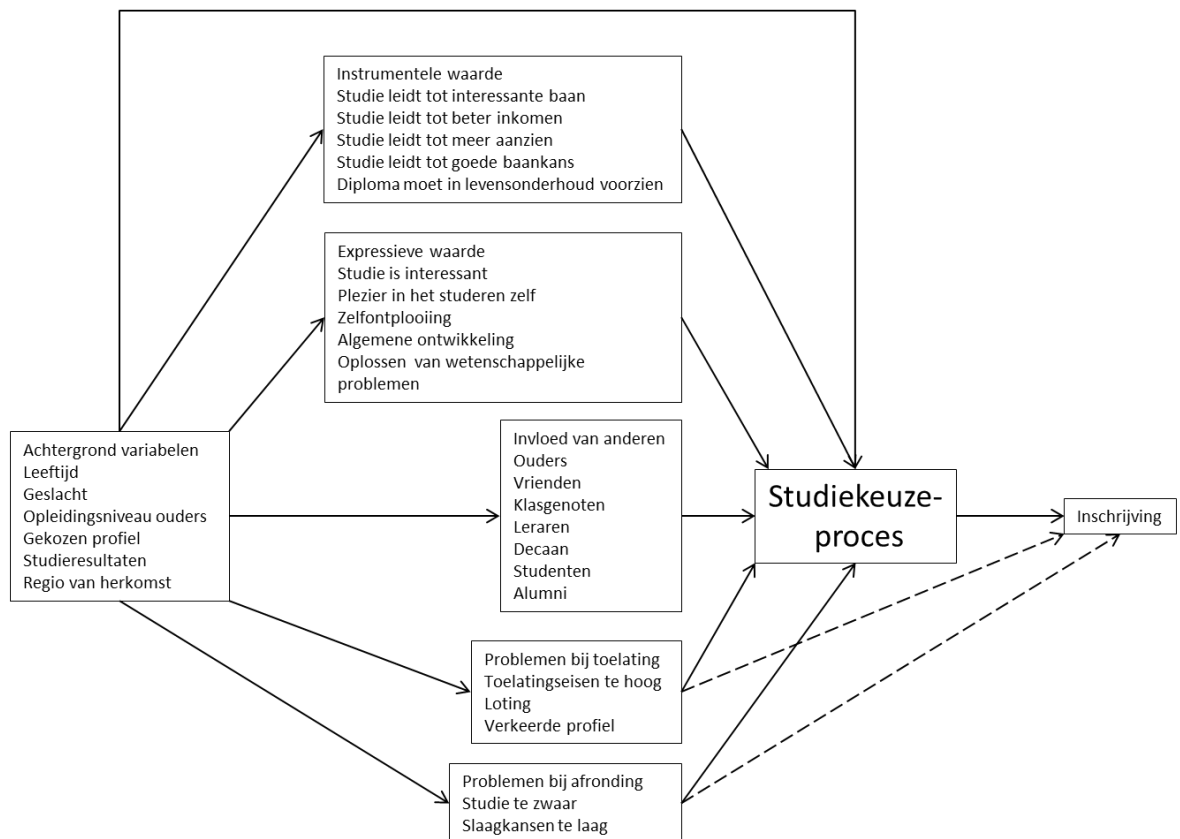
De attitude is de afweging van voor- en nadelen die iemand zelf maakt over een bepaald soort gedrag. Het resultaat van die afwegingen is het laten zien van dat gedrag. De subjectieve norm

is de sociale druk die de persoon voelt om bepaald gedrag te tonen. De waargenomen gedragscontrole is de eigen inschatting van de haalbaarheid van het mogelijke gedrag.

Deze drie determinanten beïnvloeden elkaar en voorspellen de bereidheid het gedrag uit te voeren (Behavioral intention). Of het gedrag daadwerkelijk uitgevoerd gaat worden is afhankelijk van de belemmeringen die iemand ziet voor de uitvoering van zijn gedrag.

Studiekeuzeproces

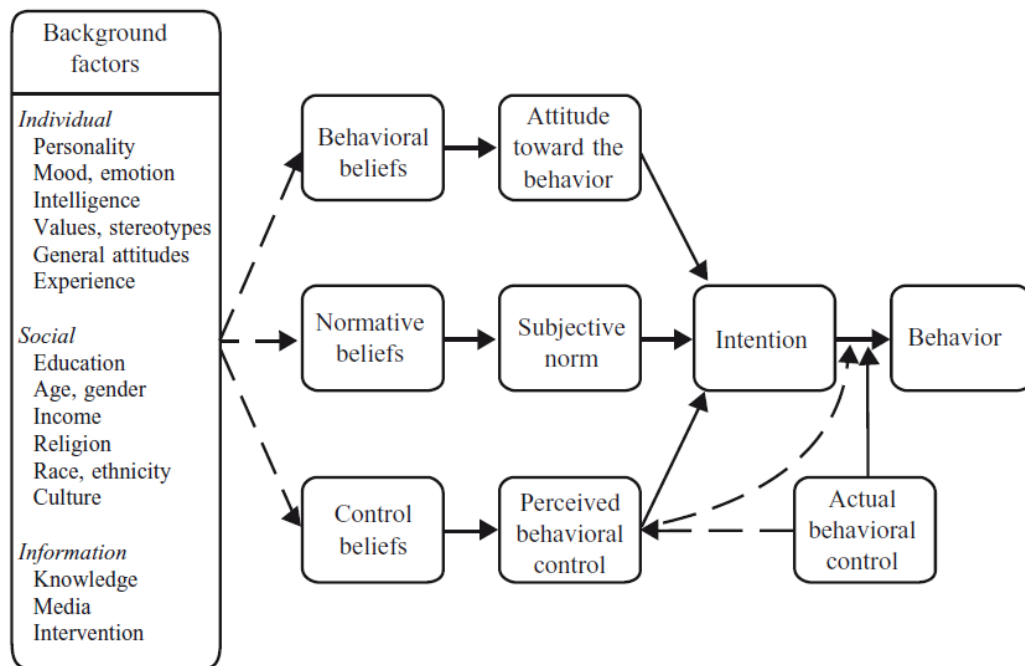
Verkroost (2007) heeft het model van Ajzen gebruikt als basis voor zijn theoretisch model over het verloop van een studiekeuzeproces. Belangrijk bij Verkroost is dat hij aangeeft dat motivatie voor het maken van een studiekeuze een grote invloed heeft op het studiekeuzegedrag. Hij nam in zijn onderzoek de vraag op welke manier voorlichting over een studie de keuze beïnvloedt, als uitgangspunt.

Figuur 2 Theoretisch model Verkroost (2007, p. 47)

Volgens Verkroost zijn er vijf factoren die het studiekeuzeproces beïnvloeden (zie figuur 2). De instrumentele waarde van een studie zorgt ervoor dat bepaalde doelen bereikt kunnen worden zoals een goede baan en een beter inkomen. De expressieve waarde gaat over de zelfontplooiing en de interesse in de studie. Beide vallen onder attitude. De subjectieve norm heeft Verkroost samengevat als “de invloed van anderen”. De waargenomen gedragscontrole bestaat uit problemen bij de toelating van een studie en problemen bij de afronding.

Verkroost heeft aan dit basismodel van Ajzen nog achtergrondfactoren toegevoegd die attitude, invloed van anderen en waargenomen gedragscontrole beïnvloeden. Hij beschrijft slechts enkele achtergrondvariabelen. Een overzicht van mogelijke achtergrondvariabelen geeft figuur 3. In die figuur wordt aangegeven hoe de achtergrondvariabelen invloed uitoefenen op de afwegingen die iemand maakt en daarmee doorwerken in de drie determinanten van gedrag (Ajzen & Fishbein, The influence of attitudes on behavior, 2005).

Figuur 3 The theories of reasoned actions and planned behavior van Ajzen & Fishbein (2005, p. 194)

Uit Verkroost's onderzoek onder VWO leerlingen (2007) blijkt dat zowel instrumentele als expressieve waarden een grote rol spelen bij de motivatie voor het maken van een studiekeuze, waarbij de instrumentele waarden iets zwaarder meespelen dan expressieve. Verder blijkt dat ouders, vrienden, klasgenoten en de decaan het meest worden geraadpleegd en studenten en afgestudeerden het minst. Toch wordt de meeste waarde gehecht aan de mening van die studenten en afgestudeerden, maar ook aan de mening van de ouders. Verder stelt Verkroost vast dat een verkeerd profiel en het laag beoordelen van slaagkansen er voor zorgen dat jongeren de studie van hun keuze niet gaan volgen.

Verkroost heeft tot slot onderzocht (niet in figuur 2) dat folders en voorlichtingsdagen een grote rol spelen bij het verzamelen van informatie over studiekeuze. Verder is internet een steeds belangrijker bron. Het bezoek aan een open dag is vaak doorslaggevend voor het maken van een keuze.

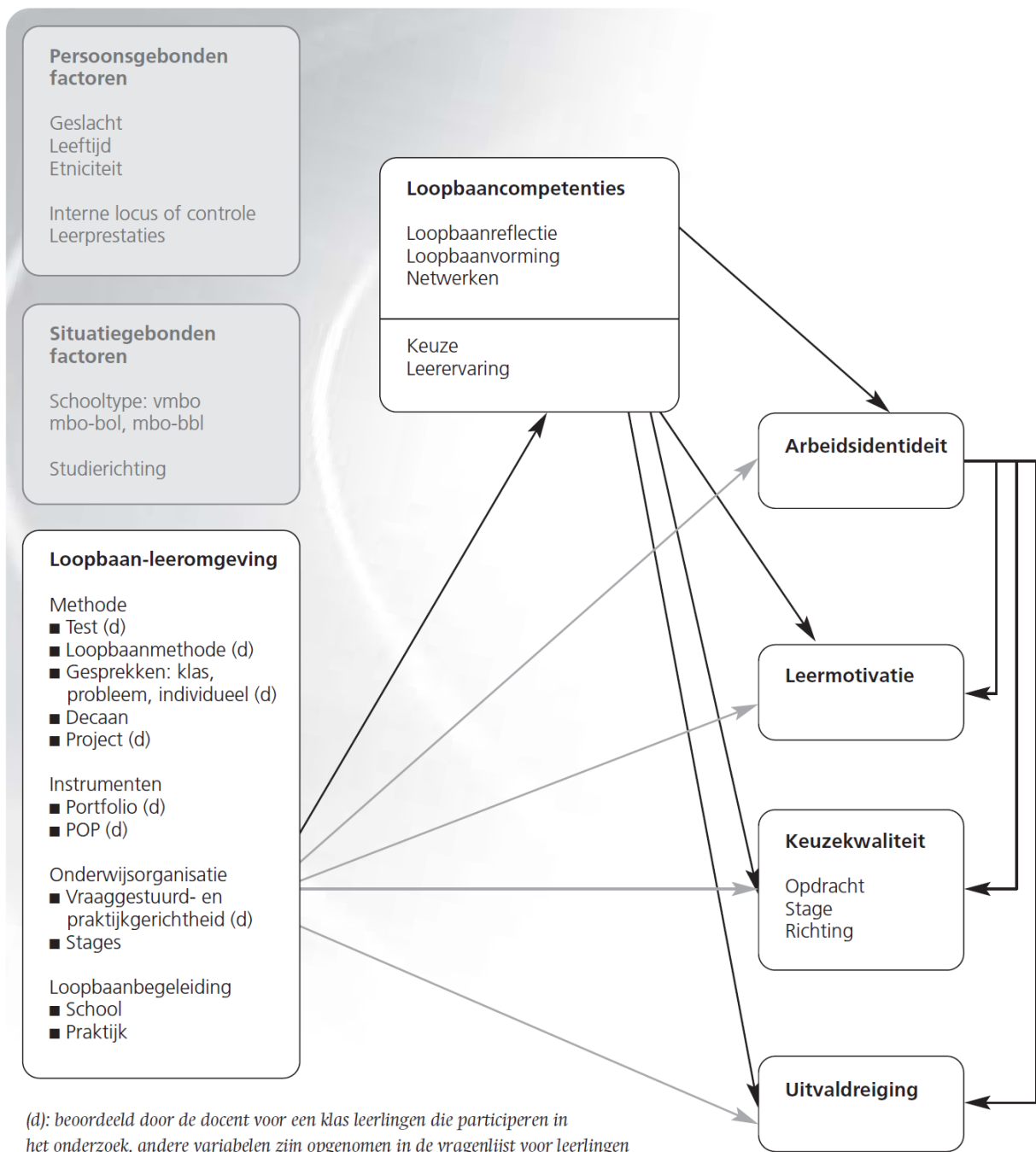
Jongeren maken steeds later hun studiekeuze stelt Verkroost. In zijn praktijkonderzoek kiest 70% van de leerlingen in of na 6 VWO. Hij veronderstelt dat de oorzaak daarvoor ligt in de toename van het aantal keuzemogelijkheden. Verder geeft hij aan dat de aandacht in de Tweede Fase voor studiekeuze er mogelijk voor heeft gezorgd dat het percentage dat pas in 6 VWO kiest, is teruggelopen van 85% in 1998 naar 70% in 2006/2007.

Het onderzoek van Verkroost richt zich vooral op min of meer statische achtergrondvariabelen, zoals geslacht, leeftijd, opleidingsniveau ouders enzovoort (zie figuur 2). Hij geeft aan dat zowel de instrumentele als de expressieve studiekeuzemotieven grote invloed hebben op het studiekeuzeproces en dat leeftijd, schoolresultaten, profielkeuze en opleidingsniveau van ouders daarbij een rol spelen. Verkroost heeft minder aandacht voor de totstandkoming van motieven in het studiekeuzeproces van jongeren. Dat is begrijpelijk omdat hij heeft gekeken naar de invloed van voorlichting door het vervolgonderwijs, op het keuzeproces. Hij gaat uit van een min of meer "passieve" jongere die "actieve" voorlichting ondergaat. Voor hem was belangrijk te achterhalen welke factoren een rol spelen bij het verschaffen van informatie aan de jongere zodat die jongere een "geïnformeerde" keuze kan maken die aansluit bij zijn zelfbeeld.

Loopbaan oriëntatie en –begeleiding

Meijers, Kuipers en Bakkers (2006) onderzochten (zie figuur 4) veel meer *hoe* het studiekeuzeproces van een jongere verloopt en *hoe* het te beïnvloeden is. In het

onderzoeksrapport “Over leerloopbanen en loopbaanleren” beschrijven zij succesfactoren voor loopbaan oriëntatie en –begeleiding. Zij zien studie- en beroepskeuze niet meer als een momentopname, maar als onderdeel van een leerproces waar aandacht en tijd voor nodig is in het onderwijs.

Figuur 4 Onderzoeksmodel van Meijers, Kuijpers en Bakker (2006, p. 27)

Volgens de onderzoekers is een loopbaangerichte leeromgeving:

- Praktijkgericht, de leerling doet ervaringen op in levensechte praktijksituaties (praktijkplein, stage).
- Vraaggericht, de leerling stuurt zijn eigen leerproces door zelf leervragen te formuleren en zelf keuzes te maken.
- Dialogisch, de leerling reflecteert op zijn ervaringen en keuzes met een begeleider op basis van wederzijds vertrouwen.

Een leeromgeving met deze kenmerken zorgt er voor dat jongeren gemotiveerd raken om loopbaancompetenties te ontwikkelen en benutten.

Meijers et al. onderscheiden de volgende loopbaancompetenties:

- Loopbaanreflectie, dit is een combinatie van kwaliteitenreflectie en motievenreflectie. Loopbaanreflectie bestaat uit het nadenken over capaciteiten die nodig zijn voor het werk en de motivatie voor de loopbaan. Het gedrag is reflectief: met behulp van ervaringen en keuzes die gemaakt zijn in het verleden kijken naar de eigen kwaliteiten en motieven en nagaan in hoeverre die relevant zijn voor de toekomst. Voorbeeldvragen zijn: "Wie ben ik?", "Wat kan ik?" en "Wat wil ik?".
- Loopbaanvorming, een combinatie van studie- en werkexploratie en loopbaansturing. Het gedrag is proactief: het verkennen van verschillende beroepen en keuzes wordt weloverwogen gedaan. Er vinden activiteiten plaats die werk en leren verbinden met de eigen kwaliteiten en motieven. Vragen die bij deze competentie aansluiten zijn: "Welk soort werk past bij mij?" en "Wat wil ik worden?"
- Netwerken, dit interactieve gedrag zorgt voor het opbouwen en onderhouden van contacten met mensen die gericht zijn op de (studie)loopbaanontwikkeling. Een kenmerkende vraag is: "Wie kan mij daarbij helpen?"

Uit het onderzoek van Meijers et al. blijkt dat het voeren van een loopbaandialoog in de schoolomgeving van de leerling en het gesprek in de praktijk een doorslaggevende invloed hebben op de loopbaancompetenties. Het onderzoek wijst verder uit dat leerlingen meer reflecteren op hun loopbaan als zij in een klas zitten waarin gebruik gemaakt wordt van een loopbaanmethode en een Persoonlijk Ontwikkelings Plan (POP). Een gesprek voeren over de specifieke leerervaringen draagt ook bij aan reflectie. Meisjes, allochtone jongeren en scholieren met een goed ontwikkelde interne locus of control en goede leerprestaties, reflecteren meer op hun loopbaan. Stages helpen leerlingen bij het vormgeven van hun loopbaan en hun netwerk. Stage lopen zelf draagt niet bij aan reflectie, de dialoog daarover op school of in de praktijk wel. Oudere en allochtone jongeren en leerlingen met goede leerprestaties en een sterke interne locus of control zijn het actiefst in loopbaanvorming. Jongens netwerken meer dan meisjes. Andere persoonsgebonden kenmerken die een rol spelen bij het vormen van een netwerk zijn leerprestaties en interne locus of control (Meijers, Kuijpers, & Bakker, 2006).

Meijers et al. hebben ook onderzocht in hoeverre loopbaancompetenties een relatie vertonen met de arbeidsidentiteit van jongeren. Andere onderzoeksaspecten in deze waren leermotivatie, keuzekwaliteit en uitvaldreiging. Arbeidsidentiteit is volgens Meijers et al. het vermogen om antwoord te geven op twee vragen: "Wat betekent arbeid voor mij en in mijn leven" en "Wat wil ik via mijn arbeid betekenen voor anderen?" (Meijers, Kuijpers, & Bakker, 2006, pagina 11). Volgens de auteurs levert loopbaanvorming de grootste bijdrage aan de arbeidsidentiteit, loopbaanreflectie het minst. Arbeidsidentiteit blijkt vooral te ontstaan als een jongere arbeidsmogelijkheden verkent en op basis van die ervaringen doelgerichte (studie)loopbaankeuzes kan maken (loopbaanvorming). De negatieve relatie tussen arbeidsidentiteit en loopbaanreflectie ontstaat waarschijnlijk doordat iemand pas reflecteert op het moment dat hij zich onzeker voelt over toekomst/leven en werk. Opnieuw blijkt dat de dialoog die een leerling op school en/of in zijn stage (werkplek) voert van groot belang is en een grote bijdrage levert aan de ontwikkeling van een arbeidsidentiteit. Persoonsgebonden factoren zoals een sterke interne locus of control, behoorlijke leerprestaties en "iets ouder zijn", dragen daaraan ook bij.

Leermotivatie

Als tweede onderzoeksaspect wordt leermotivatie genoemd. Leermotivatie wordt positief beïnvloed door loopbaanoriëntatie en loopbaanvorming. Vooral de loopbaandialoog op school bevordert de motivatie, alleen het voeren van praktijkbegeleidingsgesprekken helpt niet bij het vergroten van de motivatie. Ook het zelf vormgeven van de loopbaan werkt stimulerend, reflecteren op die loopbaan helpt echter niet. Een goed ontwikkelde arbeidsidentiteit bevordert de leermotivatie meer dan bijvoorbeeld persoonsgebonden leerprestaties.

Keuzekwaliteit

In een leeromgeving waarin het onderwijs vraaggestuurd is en de loopbaangesprekken in de vorm van een dialoog plaatsvinden zijn leerlingen meer tevreden over de gekozen studierichting. De tevredenheid over de keuze van de stage is meer afhankelijk van de situatie binnen het stagebedrijf. Als de leerling daar met zijn begeleider gesprekken kan voeren over zijn loopbaan neemt zijn tevredenheid toe. Leerlingen die over goed ontwikkelde loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit beschikken beoordelen de kwaliteit van hun keuzes als beter, net als meisjes en jongeren met goede leerprestaties.

Uitvaldreiging

Ook de uitvaldreiging wordt kleiner als leerlingen een goed gevormde arbeidsidentiteit hebben en op school en tijdens de stage over hun loopbaan kunnen spreken (loopbaandialoog). Verder blijkt dat leerlingen met een minder ontwikkelde interne locus of control en jongens eerder geneigd zijn hun opleiding voortijdig te beëindigen.

Uit het onderzoek van Meijers et al. blijkt dat leerlingen met een sterk ontwikkelde arbeidsidentiteit minder van plan zijn te stoppen met de door hen gekozen opleiding, zij zijn dus zekerder over hun studie- en beroepskeuze als onderdeel van hun loopbaan. Leerlingen die zich onzeker voelen over zichzelf, hun opleiding en hun toekomst stoppen vaker.

Een samenvatting van bovenstaande heeft de Raad voor Werk en Inkomen gemaakt in de vorm van onderstaande tabel die de verschillen aangeeft tussen effectieve en niet effectieve Loopbaanoriëntatie- en Begeleiding (LOB). Effectief LOB leidt tot een sterk ontwikkelde arbeidsidentiteit.

Effectief LOB	Niet effectief LOB
<i>Loopbaangerichte leeromgeving:</i>	
• Dialoog/ reflectie op praktijkervaring	Monoloog / overdracht en feedback op opdrachten
• Zelfmanagement leerling / vraaggericht	Kennisoverdracht / sturing door docent
• Praktijkervaring	Theorie
• Docent wordt coach	Docent als leraar
<i>Duurzame begeleiding:</i>	
• Geïntegreerd in onderwijsloopbaan	Eenmalig vak
• Oriëntatie op lange termijn	Instrumenten als doel op zich, zonder dialoog
<i>Instrumenten (in samenhang met dialoog):</i>	
• POP of portfolio	
• Stages	
<i>Beïnvloedingskanalen</i>	
• Ouders	Interne focus
<i>Differentiatie</i>	Blauwdruk voor alle leerlingen
<i>Confrontatie met eisen/vraag arbeidsmarkt</i>	"U vraagt wij draaien"

Tabel1 Overzicht met kenmerken van effectief en niet effectief LOB (RWI, 2007, p. 5)

Zelfsturing

Den Boer (2009) geeft in zijn intreerede "Can it be done" aan dat jongeren kennis, die zij hebben ontwikkeld over zichzelf in samenhang met werk, kunnen gebruiken om (beter) te kunnen kiezen voor een opleiding of beroep. Die kennis wordt door Kuijpers loopbaancompetenties genoemd (Kuijpers 2003 in: Den Boer, 2009). Den Boer zegt in zijn rede dat het belangrijk is om te weten hoe jongeren die kennis aanleren, hoe zij arbeidsidentiteit ontwikkelen. Hij geeft aan dat het gaat om ervaringsleren. Alleen door reflectie is het mogelijk van ervaringen te leren. Empirisch onderzoek (Den Boer, Jager & Smulders 2003 in: Den Boer, 2009) heeft aangetoond dat de interactie van ervaring en reflectie leidt tot de vorming van een arbeidsidentiteit en die leidt weer tot het (zelf) sturen van leren en werk.

Met de conclusie van Den Boer dat zelfsturing het maken van een weloverwogen keuze is waaraan consequenties worden verbonden, in dit geval het kiezen voor een studie- en beroep, komen we terug bij de uitgangspunten van Ajzen. Ajzen zei immers: "Mensen denken na over de gevolgen van hun gedrag en hun gedrag is gebaseerd op een weloverwogen keuze". Uit bovenstaande onderzoeken blijkt dat het model van Ajzen en Fishbein (figuur 3), waarin de achtergrondvariabelen een uitgesproken rol spelen bij het tot stand komen van gedrag, bruikbaar is als model voor het tot stand komen tot keuzes. Als we het model betrekken op het keuzeproces voor een opleiding of beroep dan spelen de activiteiten die leiden tot effectief LOB en daarmee tot het ontwikkelen van een sterke arbeidsidentiteit een grote rol. In het onderzoeksmodel van Meijers, Kuipers & Bakker (2006) komen die achtergrondvariabelen overeen met de persoons- en situatie-gebonden factoren en de loopbaan-leeromgeving.

Dit betekent dat de achtergrondvariabelen niet zo statisch zijn als in het model van Verkroost (figuur 2). De loopbaan-leeromgeving bleef in het model van Verkroost buiten beschouwing terwijl die in het model van Meijers, Kuipers & Bakker juist bepalend is voor het ontwikkelen van arbeidsidentiteit en daarmee voor het gedrag rondom studie- en beroepskeuze. In het model van Ajzen en Fishbein (figuur 3) staat onder het kopje Information (Backgroundfactors) ook kennis (Knowledge) genoemd. Kennis komt als woord niet terug in het overzicht van Meijer et al. maar is als begrip verwerkt in de onderdelen methode, organisatie en begeleiding van de loopbaan-leeromgeving. De stage-ervaringen en de feedback en reflectie daarop leiden immers tot kennis over de jongere zelf en tot kennis over zijn studie en beroep.

Innovatie

Intake

Het is belangrijk om tijdens de (loopbaangerichte) intake een goede inschatting te maken van de mate waarin de aspirant MBO-student zijn studie- en beroepskeuze overwogen heeft. Dit geeft aan in hoeverre de arbeidsidentiteit van de jongere ontwikkeld is en in hoeverre er sprake is van zelfsturing. Het is belangrijk omdat zowel de student als de (MBO-)opleiding er niet bij gebaat is dat een beroepsopleiding voortijdig beëindigd wordt. Op basis van de bestudeerde literatuur kan geconstateerd worden dat effectief LOB leidt tot een sterker ontwikkelde arbeidsidentiteit en een overwogen studie- en beroepskeuze. Aspirant studenten die actief aan de slag zijn geweest met één of meerdere elementen uit effectief LOB, hebben een bewustere studie- en beroepskeuze gemaakt waarover zij zekerder zijn dan leerlingen die geen effectief LOB aangeboden kregen op het VMBO. Om dit te kunnen vaststellen is het wenselijk indicatoren te benoemen die tijdens de intake aan de orde komen om het bewustzijn over de gemaakte keuze en de mate van zekerheid te kunnen onderzoeken. Die indicatoren zijn af te leiden van de elementen waaruit effectief LOB bestaat. Met behulp van een vooronderzoek onder studenten die gestopt zijn met hun studie op het Deltion College kan een eerste indruk van bruikbare indicatoren worden gevormd.

Vooronderzoek en ervaring

Het overgrote deel van de aankomende studenten van het Deltion College (DC), de VMBO-ers, kiezen een opleiding en doorlopen vervolgens die opleiding zonder vertraging. Die studenten zijn en blijven voldoende zeker over de gemaakte keuze. Daarnaast kent het DC studenten die afwijken van dat patroon:

- switchers (soms veelvuldig);
- voortijdige schoolverlaters (VSV-ers);
- late aanmelders (een substantiële groep);
- doorstudeerders (studenten die overwegen, na een voltooide studie, nog een andere opleiding te gaan volgen).

Bij alle studenten die uit de pas lopen, speelt de mate van (on)zekerheid over de studie- en beroepskeuze een rol bij hun “ongewone” gedrag. Het DC heeft voor de eerste drie doelgroepen uiteenlopende trajecten ontwikkeld. Een aantal studenten heeft verschillende opleidingskeuzes achter de rug. Met de studenten, die een studiekeuzetraject hebben gevolgd en met studenten die in een overbruggingstraject zaten, zijn gesprekken gevoerd. Onder alle eerstejaars studenten is de Instroomenquête afgenomen.

Studenten die switchen van opleiding

Samenvattend geven de “switchers” het volgende aan:

- Er is onvoldoende studie- en beroepskeuzebegeleiding op het VMBO.
- Er is keuze uit een beperkt aantal snuffelstages op het VMBO.
- Het keuzemoment komt te vroeg, leerling is te jong (sector in 2^e jaar en studie in 4^e jaar).
- Ouders en vrienden hebben een grote invloed op de keuze.
- De voorlichting op een open dag / informatieactiviteit is meer een “verkooppraatje” dan uitleg over de werkelijkheid van een MBO-opleiding.

Trajecten voor studie- en beroepskeuze (1 week of 8 weken) op het DC

Studenten die deelnemen aan trajecten voor studie- en beroepskeuze hebben vaak weinig tot geen idee over hun vervolgstudie. Over het algemeen zijn zij positief over de trajecten omdat ze helpen een bewuste keuze te maken en daardoor de zekerheid over de gemaakte keuze vergroten. Zij geven de volgende pluspunten van de trajecten aan:

- Je onderzoekt echt wie je bent, wat je wilt en kunt, je leert jezelf beter kennen.
- Je krijgt alle tijd om uit te zoeken wat je allemaal kunt worden.
- Er is hier veel tijd en aandacht voor je, vragen die je hebt kun je “meteen” stellen.

- Testen die je doet geven veel duidelijkheid, de uitslag wordt persoonlijk met je besproken.
- Door stage en meeloopdagen met de opleiding, zie je hoe het in de werkelijkheid gaat.

Studie- en beroepskeuzetrajecten zijn vaak succesvol, omdat de eerste stap bestaat uit het erkennen van de complexiteit van het maken van een keuze. Een combinatie van schoolfactoren die uitval bevorderen, zoals ze genoemd worden in het rapport “Geruisloos uit het onderwijs” (Rooij, Pass, & Broek, 2010) spelen voor deze switchers en twijfelaars een rol. Voorbeelden van die schoolfactoren zijn:

- Anonimiteit, die bestaat uit slechte (individuele) studiebegeleiding, de leerling wordt niet gekend, er is weinig tijd en aandacht voor de leerling.
- De opleiding waarmee de leerling is gestart, voldoet niet aan zijn verwachtingen.

De aanwezigheid van gelijkgestemde “lotgenoten” in de keuzetrajecten, samen met de persoonlijke aandacht van de begeleider maakt de studenten ontvankelijk voor het maken van een nieuwe keuze. Niet alleen de persoonlijke aandacht maken de trajecten succesvol ook de geïntegreerde elementen van effectief LOB, die de studenten helpen bij het ontwikkelen van loopbaancompetenties.

Voortijdig schoolverlaters (VSV 'ers)

Behalve bovenstaande trajecten kent het DC ook het ToekomstTraject (TT). Dit traject volgt VSV-ers en biedt hen, als de jongere dat wil, ondersteuning aan bij de terugkeer naar onderwijs. Onlangs interviewden twee HBO-studenten (Lenferink & Stokkers, 2013) een aantal studenten uit het TT met als doel zicht te krijgen op oorzaken van de “misfit” tussen student en school, en op succesvolle interventies voor een geslaagde “fit”.

De resultaten van het onderzoek laten zien dat ook hier elementen van effectief LOB de studiekeuzezekerheid positief beïnvloeden. Voorbeelden daarvan zijn de dialoog en reflectie op praktijkervaringen met begeleiders, vrienden (peer groups) en ouders en het zelfmanagement van de student (zelf informatie verzamelen) zodat de intrinsieke motivatie toeneemt. Dat lukt met een leraar die de student op de juiste wijze weet te coachen. De persoonlijke aandacht zorgt ook hier voor een betere relatie en uiteindelijk voor een geslaagde ‘fit’ tussen student en school.

Late aanmelders

In de Instroomenquête, die onder alle eerstejaars studenten wordt afgenomen, is een vraag opgenomen die informeert naar het moment van aanmelding en naar de eventuele reden voor late aanmelding (zie bijlage I). Uit het antwoord blijkt dat veel late aanmeldingen afkomstig zijn van studenten die lang getwijfeld hebben over de opleidingskeuze. Een deel van die aspirant studenten heeft de extra tijd benut om hun keuze goed te onderzoeken en twijfelt daardoor minder. Een ander deel van de studenten heeft de keuze uitgesteld omdat zij nog steeds onzeker zijn. Uit onderzoek (De Jong, 2011) blijkt dat late aanmelding een indicatie kan zijn voor voortijdig schoolverlaten. Eén van de oorzaken voor die uitval is een verkeerde studiekeuze (Rooij, Pass, & Broek, 2010).

Intakegesprekken

Tijdens intakegesprekken met aspirant studenten wordt duidelijk dat leerlingen die op het VMBO met verschillende aspecten van effectief LOB in aanraking zijn geweest niet alleen gemotiveerder zijn voor de gemaakte studiekeuze maar ook dat zij dat beter kunnen verwoorden. Bovendien hebben zij een realistischer beroepsbeeld. Vooral een uitgebreid portfolio, met daarin een beschrijving van de stappen die genomen zijn voor de sectorkeuze en daarna de studie- en beroepskeuze, dragen daaraan bij. Het daadwerkelijk stage lopen in de gekozen sector en het schrijven van een verslag daarover helpen deze leerlingen bij het maken van hun keuze. Goed geformuleerde, negatieve ervaringen geven ook een duidelijk beeld van de motivatie van de aspirant student.

Vier fasenmodel

Het literatuuronderzoek en het vooronderzoek geven aanleiding tot het onderscheiden van vier fasen die bij de intake kunnen helpen een inschatting te maken van de loopbaancompetenties, de arbeidsidentiteit en de zelfsturing van de aspirant student. Door te kijken in welke fase een aspirant student zich bevindt, kan de intaker een redelijke inschatting maken van zijn studie- en beroepskeuzezekerheid en het bewustzijn daarvan. Door tijdens het intakegesprek het proces dat de leerling doorlopen heeft om tot zijn keuze te komen in beeld te brengen en de manier waarop de keuze tot stand is gekomen te onderzoeken, wordt de keuzekwaliteit van de aspirant student zichtbaar.

Fasen

Fase 1 Onbewust onzeker

Een leerling in deze fase heeft weinig tot geen ervaring opgedaan met loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB). Hij weet nauwelijks wie hij is en heeft nog geen mening over wat hij kan en wil. Ook heeft hij zich nog niet bewust verdiept in het maken van een studie- of beroepskeuze. Loopbaancompetenties, arbeidsidentiteit en zelfsturing zijn niet ontwikkeld.

Indicatoren voor een leerling die zich in fase 1 bevindt, zijn:

- Geen loopbaanmethode gebruikt op het VMBO.
- Geen snuffelstage(s) gelopen.
- Geen loopbaangesprekken / dialogen gevoerd.
- Geen portfolio gemaakt.
- Persoonsgebonden factoren:
 - leeftijd, jong;
 - zwakke interne locus of control;
 - matige/slechte leerprestaties.
- Moment van aanmelden op het MBO is "laat".

Fase 2 Bewust onzeker

Een leerling in deze fase heeft kennis gemaakt met LOB. Hoe effectiever de LOB, hoe beter de verschillende loopbaancompetenties zich ontplooien. Vooral loopbaanreflectie neemt toe. De leerling beseft dat hij keuzes moet maken maar hij weet nog niet welke. Zich over een keuze verantwoorden is nog erg lastig. Loopbaanvorming en netwerken zijn nog niet geïntegreerd en de arbeidsidentiteit is niet sterk ontwikkeld. Wel is er sprake van zelfsturing met betrekking tot leren.

Indicatoren voor een leerling die zich in fase 2 bevindt, zijn:

- Een loopbaanmethode (inclusief werkboek/ werkschrift/ logboek en eventueel aangevuld met een POP) gebruikt op het VMBO. Deze elementen zijn terug te vinden in een portfolio dat bij een intake getoond en toegelicht kan worden.
- Snuffelstages gelopen.
- In de praktijk en op school loopbaangesprekken / dialogen gevoerd (portfolio).
- Persoonsgebonden factoren:
 - sterke interne locus of control;
 - vrouw;
 - allochtoon.

Fase 3: Bewust zeker

Een leerling in deze fase heeft alle (drie de) loopbaancompetenties ontwikkeld met behulp van LOB. Ook hier geldt weer hoe effectiever de LOB, hoe beter de loopbaancompetenties tot ontwikkeling zijn gekomen. Een leerling in deze fase weet wat hij wil en kan zijn keuze onderbouwen. Verder zorgen goed ontwikkelde competenties voor een sterke arbeidsidentiteit en zelfsturing met betrekking tot werk.

Indicatoren voor een leerling die zich in fase 3 bevindt (de indicatoren van fase 2 zijn ook nog steeds van toepassing), zijn:

- Een portfolio waarin zowel de sectorkeuze als de studie- en beroepskeuze onderbouwd zijn dat helder toegelicht kan worden.
- Meerdere (snuffel)stages gelopen.
- Het kunnen voeren van loopbaangesprekken / dialogen, ook tijdens de intake.
- Een meeloopdag gevolgd bij de studie van zijn keuze.
- Persoonsgebonden factoren:
 - leeftijd, iets ouder;
 - sterke interne locus of control;
 - goede leerprestaties;
 - allochtoon;
 - man.

Fase 4: Onbewust zeker

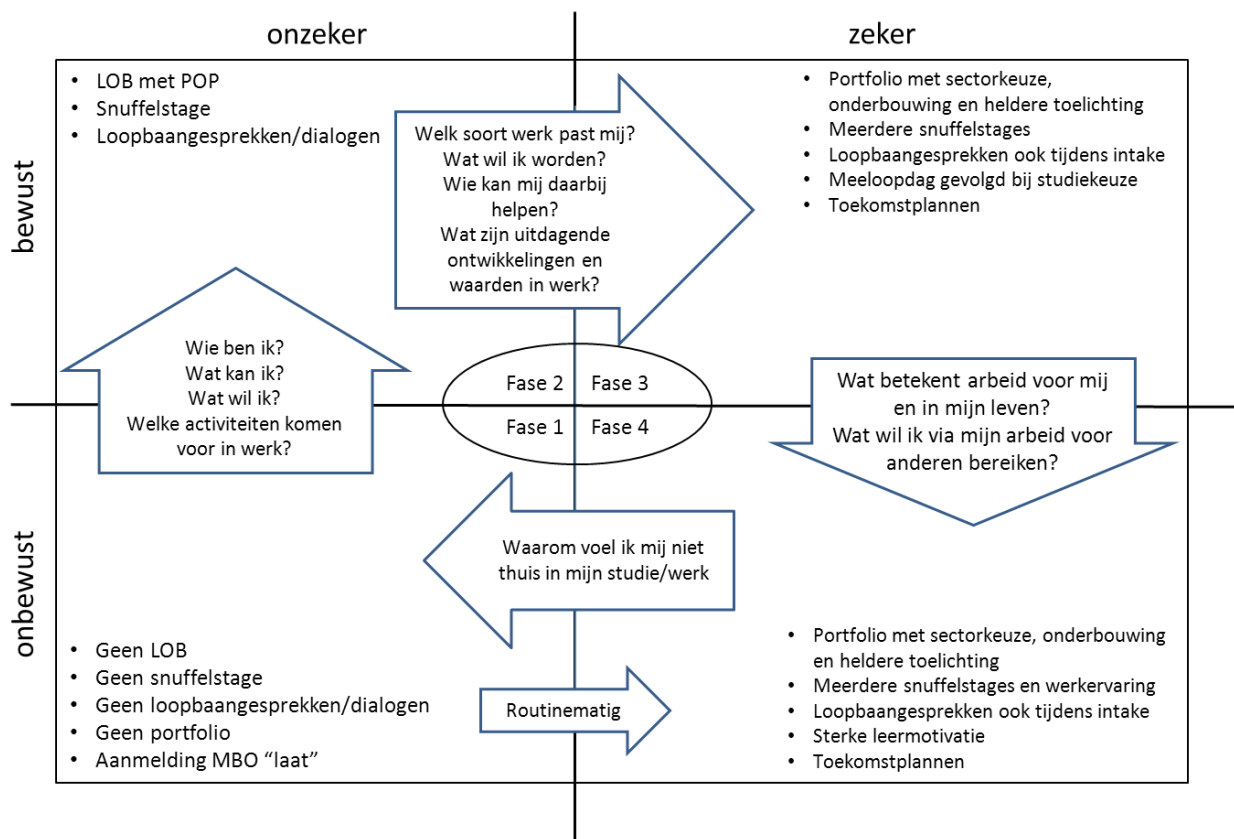
Iemand in fase 4 heeft een sterk ontwikkelde arbeidsidentiteit. Die identiteit kan ontwikkeld zijn op basis van het actief doorlopen van fase 1, 2 en 3. Fase 4 is dan een logische vervolgstap, de persoon is helemaal vertrouwd met zijn studie- en beroepskeuze. Het is denkbaar dat dit moment pas bereikt wordt (lang) nadat iemand zijn schoolopleiding voltooid heeft. Onbewust heeft hier de betekenis van vanzelfsprekend en volgt op een bewuste stap. Er is sprake van volledige zelfsturing.

Indicatoren voor een leerling die zich in fase 4 bevindt (de indicatoren van fase 3 zijn ook nog van toepassing), zijn:

- Portfolio (zie fase 3), dat toegelicht kan worden.
- Naast stages zijn ook werkervaringen opgedaan.
- Het kunnen voeren van loopbaangesprekken / dialogen (zie fase 3).
- Sterke leermotivatie.
- Persoonsgebonden factoren:
 - leeftijd, ouder;
 - sterke interne locus of control;
 - goede leerprestaties.

Het is ook mogelijk dat iemand in fase 4 terecht komt zonder fase 2 en 3 te doorlopen. Zo iemand komt rechtstreeks uit fase 1. Zijn arbeidsidentiteit is dan niet voortgekomen uit de ontwikkeling van loopbaancompetenties maar is routinematig, vanuit de context ontstaan. Of dit van toepassing is, kan vastgesteld worden door in gesprek te gaan over de indicatoren die kenmerkend zijn voor fase 4.

Dit onderzoek richt zich op de *activiteiten* die een VMBO leerling uitvoert ter voorbereiding op de studie- en beroepskeuze. De *persoonsgebonden factoren*, die in beginsel onveranderbaar zijn, zijn daarom *niet* opgenomen in dit vier fasenmodel.

De begrippen (on)bewust (on)zeker hebben betrekking op de mate waarin de arbeidsidentiteit ontwikkeld is.

Figuur 5 Het vier fasenmodel (De Jong, 2013, niet gepubliceerd).

Fase overgangen

Een leerling in het voortgezet onderwijs komt op een of andere manier in aanraking met LOB. Welke activiteiten een leerling uitvoert, is afhankelijk van de manier waarop LOB aangeboden wordt. Effectief LOB sluit aan bij de vraag die voortvloeit uit de keuzerijpheid van de individuele leerling. Een leerling die "niets" met het aanbod doet, geeft daarmee in feite aan dat het voor hem onvoldoende maatwerk bevat. De LOB is voor hem dan weinig effectief en draagt onvoldoende bij aan de ontwikkeling van zijn loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit. Het is voor die leerling moeilijk om in een volgende fase van het vier fasenmodel te komen.

Pijlen

De pijlen die in de figuur van de ene fase naar de ander fase wijzen, vertegenwoordigen zowel het aanbod van effectief LOB als de activiteiten van de leerling die bijdragen aan de ontwikkeling van loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit.

De pijl die van fase 1 naar fase 2 wijst, bestaat uit LOB activiteiten die voornamelijk leiden tot loopbaanreflectie. In een loopbaangerichte leeromgeving is de leerling actief aan de slag met het beantwoorden van vragen over zichzelf: "Wie ben ik?", "Wat kan ik?" en "Wat wil ik?" Meijers et al. beschrijven ze als motieven- en kwaliteitenreflectie. De begrippen "Sensibiliseren" en "Exploreren van het Ik", zoals Van Esbroeck, Tobos en Zaman (Esbroeck, Tibos, & Zaman, onbekend) daarvoor gebruiken vatten die activiteiten ook samen.

De pijl van fase 2 naar fase 3 gaat natuurlijk ook uit van een loopbaangerichte leeromgeving. De bijbehorende LOB activiteiten vragen een proactieve houding van de leerling. Er vindt in deze faseovergang een verschuiving plaats van "Welke activiteiten komen voor in werk" naar "Wat zijn uitdagende ontwikkelingen en waarden in werk?" (Kuijpers & Meijers, 2008a). Vragen

die daarbij helpen zijn: "Welk soort werk past bij mij?", "Wat wil ik worden?" en "Wie kan mij daarbij helpen?"

De pijl die van fase 3 naar fase 4 wijst, vertegenwoordigt activiteiten die iemand verricht om antwoord te krijgen op de vragen: "Wat betekent arbeid voor mij en in mijn leven" en "Wat wil ik via mijn arbeid betekenen voor anderen?" (Meijers, Kuijpers, & Bakker, 2006, p.11). Naast zelfkennis is daar werkervaring en kennis van opleidingen voor nodig. Iemand met een sterk ontwikkelde arbeidsidentiteit is tot het beantwoorden van die vragen in staat en kan zichzelf daarin sturen.

De pijl van fase 4 naar fase 1 geeft activiteiten aan die ontstaan uit ontevredenheid over de bestaande situatie. De vanzelfsprekende (onbewuste) zekerheid over studie/beroep is aan het veranderen in (onbewuste) onzekerheid. Iemand die via fase 2 en 3 in fase 4 terecht is gekomen, komt dan opnieuw in fase 1. De persoon verkeert in een fase van "verwarring". Zodra duidelijk is dat die "verwarring" voortkomt uit onzekerheid over de studie/werksituatie en hij opnieuw nadenkt over de vragen "Wie ben ik", "Wat kan ik" en "Wat wil ik" stroomt zo iemand door naar fase 2. Hij belandt daar (vaak) op een "hoger plan" dan de eerste keer omdat hij zich, door zijn ervaringen, meer bewust is van zijn onzekerheid over studie/beroep.

Iemand die rechtstreeks uit fase 1 in fase 4 terecht is gekomen en niet tevreden is over de gemaakte keuze, raakt ook in "verwarring" en start opnieuw in fase 1. Hij heeft zich in het verleden mogelijk minder bezig gehouden met loopbaanreflectie. Daardoor zal hij minder snel, en op een minder hoog plan in fase 2 terecht komen dan iemand die alle fasen al eens doorlopen heeft.

De pijl van fase 1 naar fase 4 is een pijl die weinig ontwikkeld is. De pijl vertegenwoordigt geen effectieve LOB activiteiten in een loopbaangerichte leeromgeving. De leerling die deze stap zet is zich nauwelijks bewust van zijn keuzegedrag. Zijn arbeidsidentiteit is passief tot ontwikkeling gekomen. Mogelijk doordat hij zich al heel jong heeft vastgelegd op een bepaald beroep. Hij is daar zo van overtuigd geraakt dat hij niet meer open stond voor activiteiten om te onderzoeken of zijn arbeidsidentiteit overeenkomt met de vragen die iemand zichzelf stelt die via fase 2 en 3 in fase 4 aanbelandt. Een andere mogelijkheid is dat de zelfsturing die hoort bij een goed ontwikkelde arbeidsidentiteit geen zelfsturing is, maar sturing die tot stand gekomen is op basis van externe factoren. Bijvoorbeeld een leerling die uit een familiebedrijf komt en waarvan de omgeving vanzelfsprekend aanneemt dat hij "de opvolger" zal worden. Een jongere die in fase 4 terecht komt en daarbij fase 2 en 3 overslaat, zal vaker de opleiding voortijdig beëindigen omdat hij ontdekt dat hij niet de juiste keuze heeft gemaakt.

Uit deze beschrijving blijkt dat het doorlopen van het vier fasen model een cyclisch proces is dat in verschillende fasen van het arbeidzame leven toegepast kan worden. Hoe vaker de cyclus doorlopen wordt, hoe verder de arbeidsidentiteit zich ontwikkelt. In feite is het een proces dat past bij het begrip "levenslang leren".

Ontwerp van het onderzoek en verantwoording

Verantwoording

Het literatuuronderzoek, het vooronderzoek en de praktijkervaringen bevestigen de veronderstelling dat VMBO-scholen en -leerlingen op heel verschillende manieren met studie- en beroepskeuze omgaan. Dat laatste heeft enerzijds te maken met de persoonlijkheid en rijpheid van de leerling en anderzijds met zijn achtergrondfactoren. In dit onderzoek is gekeken naar de loopbaan-leeromgeving op het voorliggende VMBO, en naar een aantal persoons- en situatie-gebonden factoren. De ontwikkelde enquête is voorgelegd aan bijna 350 eerstejaars studenten van het Deltion College. De vragen gaan over verschillende elementen van (effectief) LOB. Volgens de literatuur oefenen die elementen invloed uit op studie- en beroepskeuzegedrag, de praktijkervaringen uit het vooronderzoek wijzen dat ook uit. Verder komen persoons- en situatie-gebonden factoren aan de orde, zij beïnvloeden het studie- en beroepskeuzegedrag immers eveneens. De enquête is geïnspireerd op vragen van Kuipers & Meijers (Kuipers & Meijers, 2008b), Verkroost (Verkroost, 2007) en Kers (Kers & Kers, 2010), en is verder aangevuld met eigen ideeën. De volledige enquête is te vinden in bijlage II.

Het onderzoeksthema is na het afnemen van de enquêtes, verschoven. In eerste instantie vormden “factoren die twijfel veroorzaken bij het maken van een studie- en beroepskeuze” het onderwerp. Dit is veranderd in “activiteiten die ten grondslag liggen aan en indicaties geven voor de zekerheid en het bewustzijn van de studie- en beroepskeuze”. Zodoende zijn een aantal vragen niet gebruikt in de verwerking van de resultaten (vraag 1 t/m 10, 23 t/m 25, 30 en 31 en 33 tot en met 47). Een aantal van de niet verwerkte vragen zijn zeker relevant voor het onderzoeksterrein maar zijn niet uitgewerkt in dit verslag om de onderzoeksomvang te beperken. Het betreft in de eerste plaats de vragen die betrekking hebben op persoons- en situatie-gebonden factoren. De literatuurstudie geeft aan dat zij ook aanwijzingen geven over de studiekeuzezekerheid en het keuzebewustzijn. In een later stadium worden die verzamelde gegevens wel uitgewerkt. In dit onderzoek is gekozen om de elementen van LOB, die volgens de literatuur de grootste invloed hebben op arbeidsidentiteit en in de praktijk vast te stellen zijn in een intakegesprek, verder uit te werken. De behandelde vragen zijn gerelateerd aan die invloedrijke onderdelen van LOB. Voor een jongere is de leeromgeving, zijn of haar VMBO-school, bepalend voor de aanpak van LOB. De vragen in de enquête zijn zo geformuleerd dat de antwoorden een indicatie geven van de manier waarop LOB aangeboden en verwerkt is door de leerling. Hierbij moet niet uit het oog verloren worden dat het gaat om de perceptie en herinnering van de student aan LOB op het VMBO. De respondenten volgden op het moment van afname van de enquête al ongeveer acht maanden onderwijs op het MBO.

Literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek maakte duidelijk dat er veel informatie beschikbaar is over studie- en beroepskeuzegedrag. Uit die literatuur is een keuze gemaakt die terug te vinden is in de literatuuropgave. Ook is de literatuurstudie gebruikt om tot een onderzoeksopzet te komen en begrippen te definiëren. Dit (voor)onderzoek had als doel te leren van de ervaringen van anderen. De algemene keuzetheorie van Ajzen en Fishbein vormde de basis van het onderzoek. De standpunten van Meijers, Kuipers en Bakker over Loopbaan oriëntatie en begeleiding (LOB) zijn momenteel actueel in het MBO, ook op het Deltion College, en zijn aansprekend. Het onderzoek van Verkroost vervult een brugfunctie tussen de theorie van Ajzen en Fishbein en de standpunten van Meijers, Kuipers en Bakkers. De ontwikkelingen rond LOB op het VMBO zijn Nederlandse verschijnselen, daardoor is weinig Engelstalige literatuur gebruikt.

Vooronderzoek

Voor het onderzoek is de volgende informatie die al bekend was, gebruikt:

- Gegevens uit de instroomenquête die in het najaar was afgenomen (Instroomonderzoek 2011, 2011).
- Uitkomsten van eerder verricht onderzoek op het Deltion College door de onderzoeker (De Jong, 2011).
- Kwalitatief onderzoek door de onderzoeker uitgevoerd: twee half gestructureerde groepsinterviews met studenten die minimaal eenmaal een verkeerde studiekeuze op het MBO hebben gemaakt. Het eerste interview vond plaats met vijf deelnemers aan het CLIQ-traject¹. Het tweede interview vond plaats met acht deelnemers aan de Invoegstrook². Dat laatste gesprek mondde uit in een individueel gesprek met een van die acht studenten. De vragenlijsten van deze half-gestructureerde interviews en een samenvatting van de antwoorden is te vinden in de bijlagen (IIIa en IIIb).
- Praktijkervaringen van de onderzoeker.

Praktijkonderzoek

Na het vooronderzoek vond het kwantitatieve praktijkonderzoek plaats. De vragen zijn eerst uitgetoetst met CLIQ-studenten, hun feedback is verwerkt.

De definitieve enquête (bijlage II) bestaat uit 47 vragen die door 346 eerstejaars, vooral BOL, studenten is ingevuld. De beantwoordingstijd liep uiteen van 15 tot 30 minuten. De deelnemende klassen kwamen uit de verschillende sectoren van het Deltion College en waren van verschillend niveau. In de respondentengroep bevinden zich ook leerlingen die tijdens het eerste jaar van hun studie gestopt zijn en daarna gestart zijn met een nieuwe opleiding ('stoppers'). Aan alle leerlingen, ook de "stoppers", is gevraagd zoveel mogelijk terug te kijken naar hun VMBO-periode en de startfase op het MBO. Van de 304 ingevulde enquêtes waren 293 geheel of gedeeltelijk bruikbaar (zie bijlage IV). De resultaten van de enquêtes zijn verwerkt in een spreadsheet in Excel.

De indicatoren in het op de theorie gebaseerde vier fasenmodel zijn getoetst aan de resultaten van het praktijkonderzoek om te evalueren of er inderdaad een verband bestaat tussen de in het model genoemde indicatoren van effectief LOB en studie- en beroepskeuzezekerheid.

¹ CLIQ-traject: beroepskeuzetraject van 8 weken voor Deltion-studenten die minimaal eenmaal van opleiding zijn veranderd en geen duidelijke ideeën hebben over hun volgende studiekeuze.

² Invoegstrook: overbruggingsperiode tussen twee MBO-opleidingen, voor leerlingen die nog geen achttien jaar zijn en zodoende naar school "moeten".

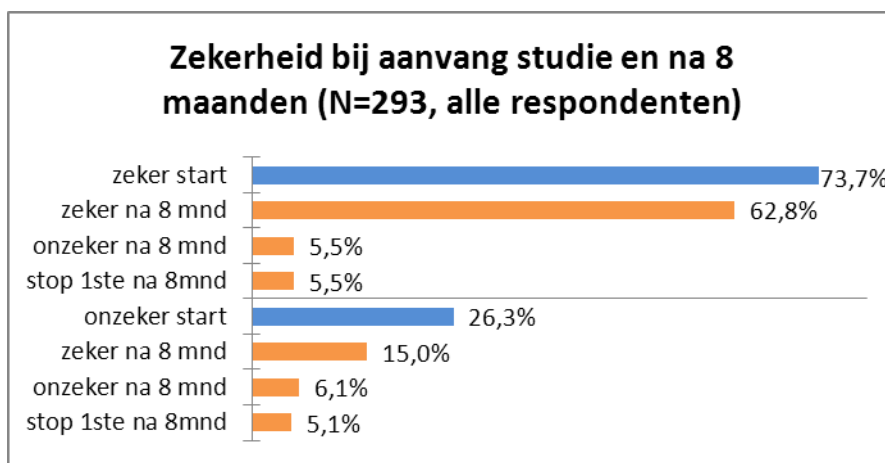
Resultaten

De onderzoeksthema's zijn gerelateerd aan de zekerheid over de gemaakte keuze bij de start van de opleiding en de zekerheid over de gemaakte keuze nadat de student 8 maanden zijn opleiding gevolgd heeft. Vraag 12 "Hoe zeker was je van je studiekeuze direct nadat je van het VMBO kwam" en "Hoe zeker ben je er nu van dat je de opleiding van je eerste keuze afmaakt" vormt het uitgangspunt van de analyse omdat die zekerheid elementair is in dit onderzoek.

Zekerheid over de gemaakte studie/beroepskeuze

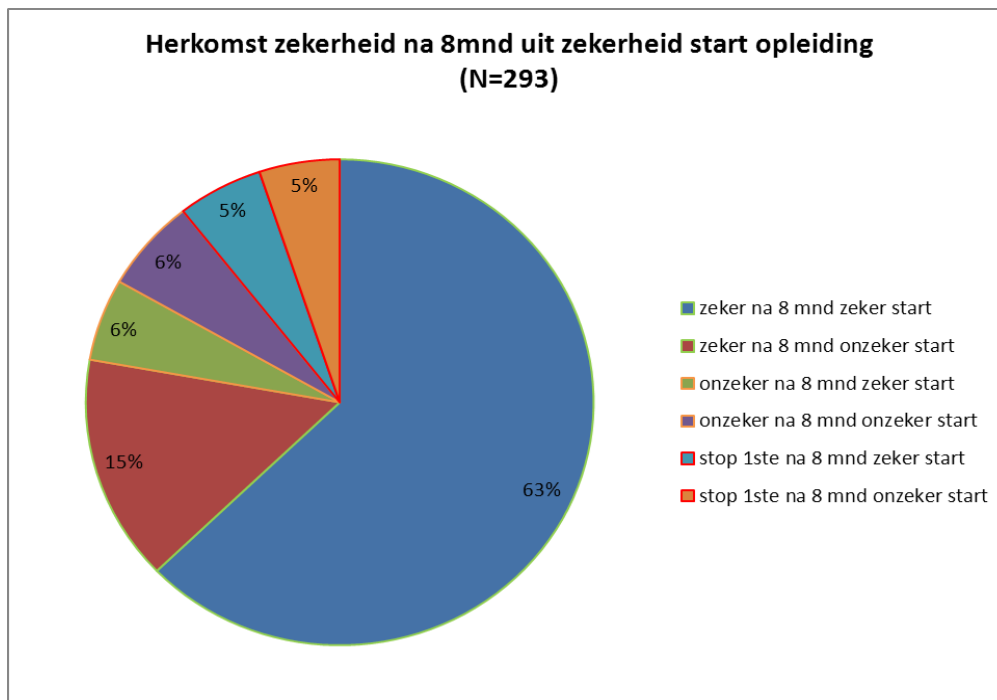
Grafiek 1 laat zien dat 74% van de leerlingen bij de start van de opleiding zeker was over de gemaakte keuze en dat 26 % onzeker was over de gemaakte keuze. Ook wordt uit de grafiek duidelijk dat na 8 maanden de zekerheid van de zekere starters met 11% is afgenomen. Van die 11 % is de helft gestopt met de opleiding van hun eerste keuze, de andere helft is onzeker geworden. Van de leerlingen die bij de start onzeker waren is 15% zeker geworden, 6% is nog steeds onzeker en 5% is (de eerste keer) gestopt.

Met behulp van deze gegevens kan vastgesteld worden dat de grootste (procentuele) verandering in zekerheid plaatsvindt onder studenten die bij de start onzeker waren en na 8 maanden zeker zijn. Het betreft studenten in fase 2 van het vier fasenmodel (zie figuur 5). Verder bevinden zich in de groep leerlingen "onzeker bij de start" verhoudingsgewijs meer potentiële stoppers.

Grafiek 1

Uit deze analyse komt naar voren dat zich bij 37% van de studenten veranderingen voordoen in de zekerheid over de gekozen opleiding in de eerste 8 maanden van de opleiding (zie grafiek 2). Dit betekent dat de zekerheid over de gemaakte keuze waarneembaar beïnvloed wordt tijdens het eerste studiejaar. Dat gebeurt in zowel positieve zin (zekerheid neemt toe) als in negatieve zin (zekerheid neemt af).

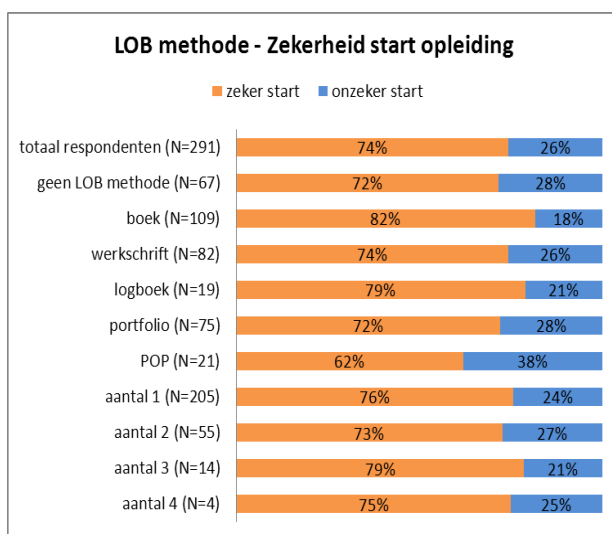
Grafiek 2

Elementen uit LOB op het VMBO

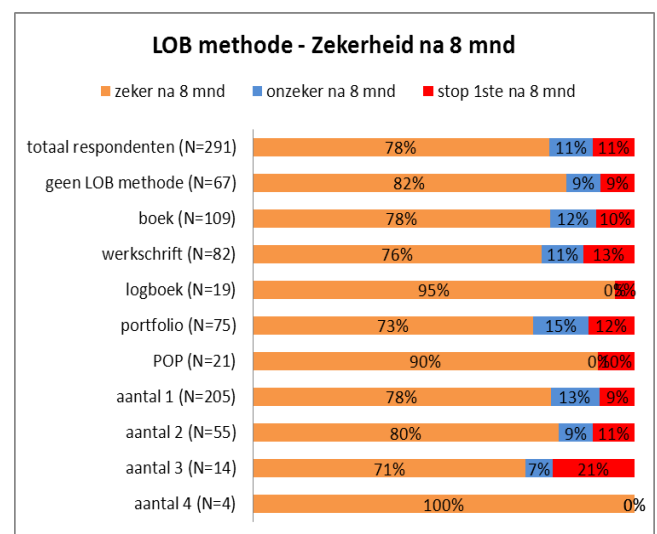
Zoals eerder aangegeven hebben bepaalde onderdelen uit LOB meer invloed op de ontwikkeling van loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit van leerlingen dan andere. Over een aantal in het oog springende en herkenbare bouwstenen van effectief LOB zijn vragen gesteld in de enquête. Een aantal van die vragen is verder uitgewerkt. De onderzoeksvragen die betrekking hebben op de loopbaanleeromgeving van een leerling en acties van het VMBO en/of de leerling veronderstellen, zijn hier beschreven.

Gehanteerde lesmethode(n) voor studie- en loopbaanbegeleiding

Vraag 21 gaat over de gebruikte LOB-methode, meerdere antwoorden waren mogelijk. De grafieken 3 en 4 vergelijken de zekerheid bij start en na 8 maanden met het gebruik van een LOB-methode. De methode kan bestaan uit enkel een boek, maar ook uit een werkschrift, logboek, portfolio, POP of combinaties daarvan. Als slechts één van genoemde hulpmiddelen

Grafiek 3

Grafiek 4

gebruikt is staat bij het aantal in de grafiek “1”. Bij “aantal 1” gaat het in de meeste gevallen om een boek, bij “aantal 2” om een boek en een werkschrift of een portfolio, bij “aantal 3” een boek, in combinatie met bijvoorbeeld een werkschrift en een logboek. Niet iedere VMBO school hanteert dezelfde naamgeving voor de verschillende hulpmiddelen, daardoor is het moeilijk vast te stellen welke van de hulpmiddelen het meest effectief is. Er is gekeken naar het effect van alleen een boek of een boek in combinatie met een “verwerkingsdocument”.

Uit de grafiek blijkt ten eerste dat 23% van de leerlingen geen LOB methode heeft gebruikt, de leerling heeft het tenminste niet als zodanig herkend. Het is mogelijk dat de school een methode gebruikt die bestaat uit kopieerbare bladen of iets dergelijks.

Verder is te zien dat de leerlingen die geen methode hebben gebruikt, bij de start van de opleiding in vergelijking met leerlingen die wel een boek hebben gebruikt onzeker zijn, maar dat zij net zo zeker zijn als leerlingen die een portfolio hebben samengesteld. De zekerheid van alle leerlingen neemt toe in de tijd dat zij op school zitten behalve bij de “boekgebruikers”. De veranderingen in zekerheid zijn het kleinst bij de leerlingen die een portfolio (+1%), een werkschrift (+2%) en een boek (-4%) hanteerden en het grootst bij leerlingen die geen methode (+10%), een logboek (+16%) of POP (+28%) gebruikten. Omdat deze laatste twee groepen uit beperkte leerlingenaantallen bestaan is de waarde van die getallen klein. Ook kan vastgesteld worden dat het aantal uitvallers onder gebruikers van een methode niet extreem afwijkt van het % “niet gebruikers”.

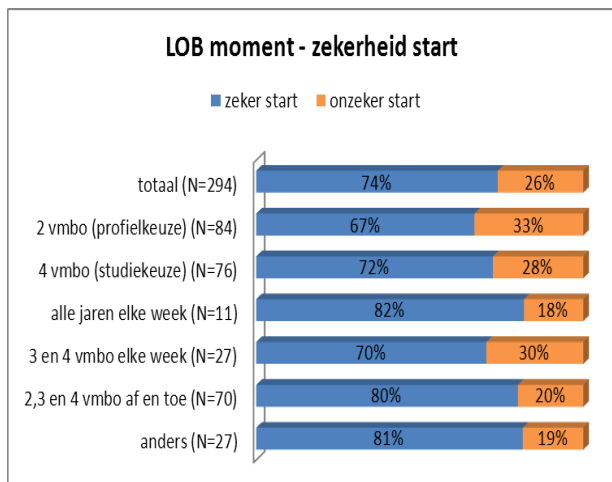
Het overgrote deel van de leerlingen hanteert maar één “hulpmiddel” bij LOB, in de meeste gevallen een boek. Het gebruik ervan leidt tot een redelijk stabiele zekerheid. Een kwart van de leerlingen maakt van twee “hulpmiddelen” gebruik, dat leidt niet per se tot meer zekerheid over de gemaakte keuze. Drie of vier “hulpmiddelen” blijven buiten beschouwing gezien het geringe aantal leerlingen (N=14 en N=4) waarop dat van toepassing is.

Als er sprake is van kleine schommelingen in zekerheid bij de start en na 8 maanden wijst dat op een stabiele keuzezekerheid. Studenten die gebruik maakten van een boek zijn behoorlijk stabiel, dat kan wijzen op een geïntegreerde methode in de loopbaan- leeromgeving, één van de elementen van effectief LOB (tabel 1, p.12). Studenten die dergelijk LOB-onderwijs volgden hebben daardoor mogelijk een bewustere keuze kunnen maken en zijn zekerder over die keuze. Het gebruik van een werkschrift of een logboek helpt de leerling zich bewust worden van zijn loopbaanoriëntatieproces; hij legt zijn leerervaringen vast. Wanneer een aantal studenten zich dat tijdens het 1e jaar op het MBO pas weer herinnert (herkenning?) verklaart dat mogelijk de toename in zekerheid bij het gebruik van een werkschrift of logboek na 8 maanden. Het is ook denkbaar dat studenten het gebruik van één van die hulpmiddelen (werkschrift/logboek/portfolio/POP) op het VMBO verwarren met het gebruik van diezelfde hulpmiddelen op het MBO (onduidelijke vraag).

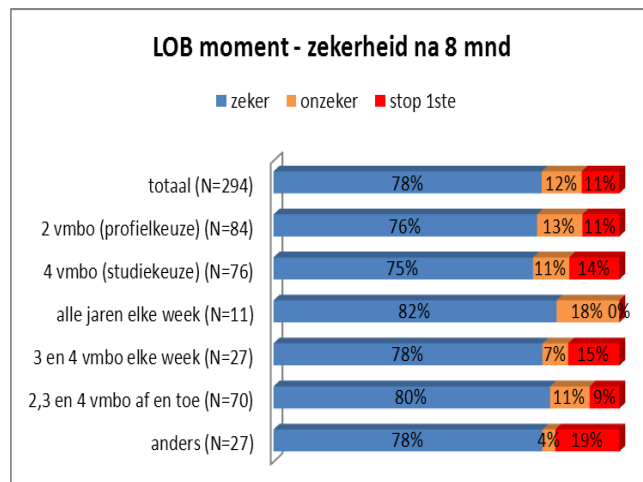
Gezien de keuzezekerheid en de keuzestabiliteit bij studenten die een LOB-methode gebruikten op het VMBO bevestigt de uitslag wel de veronderstelling van Meijers et al. dat klassikaal gebruik van een loopbaanmethode de loopbaanreflectie ondersteunt. Loopbaanreflectie draagt bij aan de ontwikkeling van loopbaancompetenties en daarmee aan arbeidsidentiteit. Een goed ontwikkelde arbeidsidentiteit verbetert de keuzekwaliteit. Het gebruik van een methode voor LOB, al of niet in combinatie met een verwerkingsdocument, vormt een indicatie voor een bewuste keuze en keuzezekerheid, en daarmee het “zich bevinden” in minimaal fase 2 van het vier fasenmodel.

Moment van aanbod van loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB)

In vraag 22 komt het moment van studie- en beroepskeuze op het VMBO aan de orde. Ook hier waren meerdere antwoorden mogelijk.

Grafiek 5

Grafiek 6

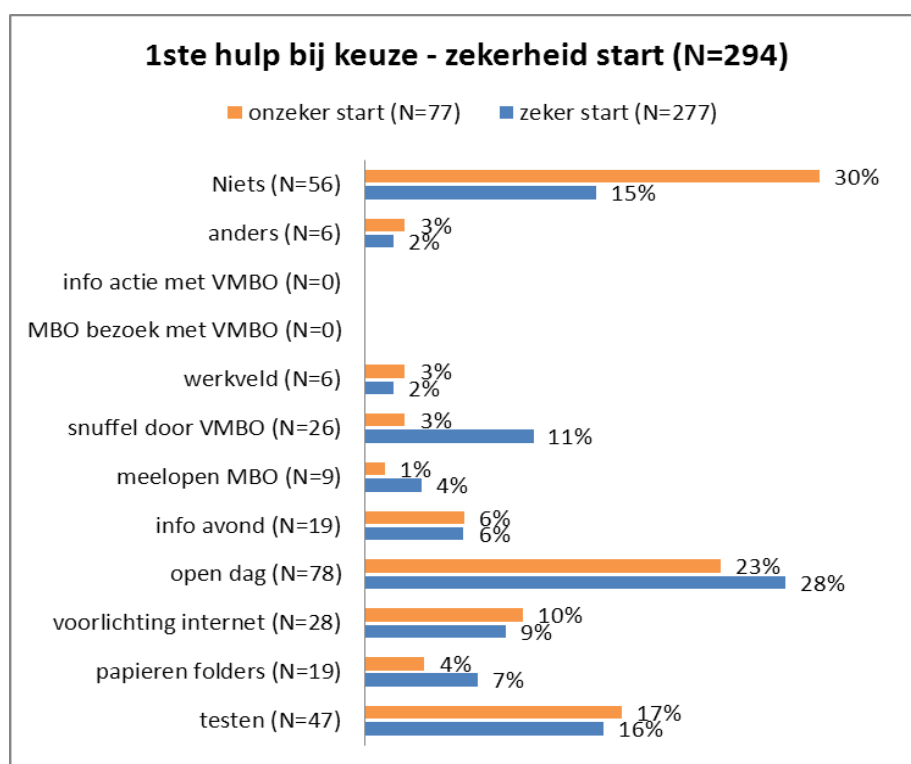
Uit de grafieken 5 en 6 blijkt dat de zekerheid over de gemaakte keuze het minst veranderd is bij leerlingen die regelmatig, minimaal vanaf het tweede jaar op het VMBO, studie/ en beroepskeuze aangeboden kregen. De zekerheid over de gemaakte keuze neemt bij praktisch alle groepen toe in de eerste 8 maanden op het MBO. Die toename (9%) is het sterkst bij leerlingen die in het tweede jaar van het VMBO hun profielkeuze hebben gemaakt. Dit maakt zichtbaar dat oudere leerlingen (4 VMBO) stabiel zijn in hun zekerheid over de gemaakte keuze dan jongere (2 VMBO) leerlingen. Deze uitkomst sluit goed aan bij het resultaat van de vorige vraag; regelmatige terugkeer van LOB in het curriculum draagt bij aan keuzezekerheid. LOB die geïntegreerd is in de onderwijsloopbaan van de student en zich op de langere termijn richt, is duurzaam en maakt onderdeel uit van effectief LOB. Leerlingen die aangeven dat zij alle jaren, elke week over studie- en beroepskeuze hebben gesproken, onderbouwen deze bewering. Omdat N=11 van toepassing is op die groep, is de betrouwbaarheid van die uitslag discutabel. Een leerling die op het VMBO vanaf leerjaar twee studie- en beroepskeuze kreeg zal zich minstens in fase 2 van het vier fasenmodel bevinden.

Ondernomen activiteiten

Vraag 26 vraagt naar activiteiten die leerlingen ondernomen hebben om tot een keuze te komen. 110 van de 294 leerlingen geven aan (ruim 1/3 van de geënquêteerden) dat ze "niets" gedaan hebben. Daarna volgen Info-avond en open dag, zij scoren het hoogst met respectievelijk 39 en 35 leerlingen (achtereenvolgens 13 en 12%).

De daarop volgende vraag (nummer 27) "Welke onderdelen van vraag 26 hebben je het meest geholpen bij het maken van een studiekeuze" laat zien (grafiek 7) dat de "zekere starters", het meest gebaat zijn bij het bezoeken van een open dag. Op de tweede plek komt "het maken van testen" en daarna "niets" en een snuffelstage op het VMBO. De onzekere starters zijn het meest geholpen door "niets", daarna door het bezoeken van een open dag, testen en voorlichting door internet. Uit grafiek 7 komt verder naar voren dat het bezoeken van een open dag geen grote bijdrage levert aan de zekerheid over de gemaakte keuze, dat geldt ook voor het maken van testen en het zoeken van informatie op internet. De verschillen in onzekerheid en zekerheid zijn bij die informatiebronnen klein. "Niets" laat wel een groot verschil zien in zekerheid maar zegt niet veel. Het enige overduidelijke verschil dat naar voren komt, is de zekerheid die ontstaat na het doen van een snuffelstage. Relatief gezien is er ook een groot verschil in onzekerheid en zekerheid bij leerlingen die meelopen in het MBO maar omdat N=9 is de waarde van die uitslag gering. Uit de resultaten van deze vraag wordt duidelijk dat leerlingen die "niets" doen

onzekerder zijn bij de start van hun opleiding. Tijdens de intake vragen naar verrichte activiteiten, kan aanwijzingen geven over het keuzebewustzijn en de keuzekwaliteit. Een leerling die een open dag bezocht was in ieder geval actief, in tegenstelling tot een leerling die “niets” deed. De kans dat zo’n “nietsdoende” leerling zich in fase 1 of 4 van het vier fasenmodel bevindt, is groot terwijl een bezoeker van een open dag zich in fase 2 of 3 zal bevinden. Het feit dat er weinig verschil in onzekerheid en zekerheid te bespeuren is tussen de bezoekers van een open dag schetst dat voor sommige leerlingen de open dag een bevestiging is van de gemaakte keuze terwijl het voor andere leerlingen de keuze juist bemoeilijkt. In het eerste geval zal de leerling zich in fase 3 bevinden (bewust zeker), in het andere geval in fase 2 (bewust onzeker). Uit Verkroost’s (2007) onderzoek bleek dat het bezoek van een open dag voor veel leerlingen doorslaggevend is voor hun keuzegedrag. Meijers et al. (2007) spreken over proactief gedrag (verkennen) dat loopbaanvorming stimuleert. Het meest aperte signaal voor keuzezekerheid dat uit deze uitslag volgt, is het wel of niet volgen van een snuffelstage op het VMBO; een duidelijke indicator voor fase 2 of 3. In een loopbaangerichte leeromgeving speelt praktijkervaring een grote rol, stages zijn daar de geëigende instrumenten voor. Vragen zoals “Welk soort werk past bij mij?” worden beantwoord als een leerling stage loopt en dragen bij aan het keuzebewustzijn en de -zekerheid.

Grafiek 7

Snuffelstage

Vraag 28 en 29 uit de enquête gaan over het volgen van een snuffelstage (“Heb je stage gelopen op de plekken van je eigen keuze?” en “Heb je bij alle beroepen waar je stage wilde lopen, stage kunnen lopen?”). De antwoorden op deze vragen zijn verwerkt in de grafieken 8, 9 en 10.

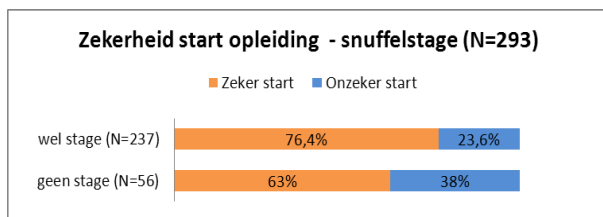
De grafieken laten zien dat opvallend meer leerlingen die snuffelstage(s) liepen op het VMBO, zekerder zijn over de gemaakte studiekeuze, zowel bij de start als na 8 maanden.

In het oog springende punten zijn:

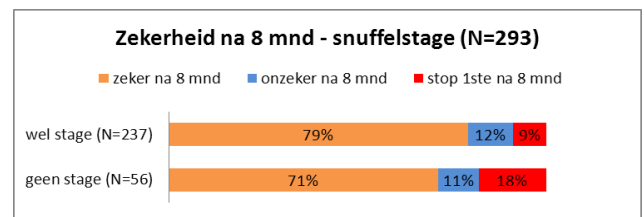
- Een leerling die stage heeft kunnen lopen naar eigen keuze is niet zekerder (of onzekerder) over de gemaakte keuze dan een leerling die geen eigen keus kon maken.
- Na 8 maanden is de zekerheid van de studenten die geen stage hebben gelopen sterker toegenomen dan bij leerlingen die wel stage hebben gelopen.

- Het percentage studenten dat na 8 maanden is gestopt met hun eerste keuze, is 2x zo groot bij leerlingen die geen stage hebben gelopen.

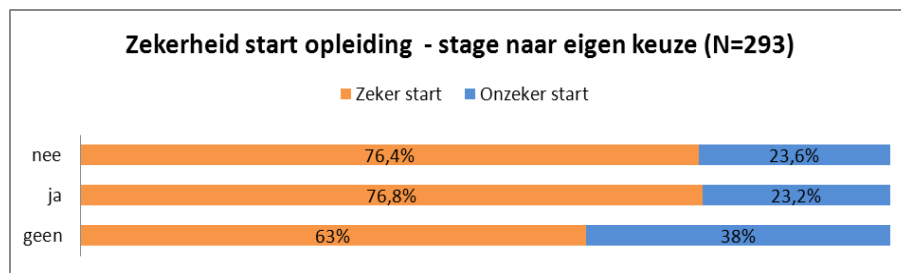
Deze uitkomsten geven aan dat stage lopen, zoals hierboven ook al is aangegeven, bijdraagt aan het keuzebewustzijn en de –zekerheid en een onweerlegbare indicator vormt tijdens een intakegesprek voor het vaststellen in welke fase een aspirant student zich bevindt. De keuzezekerheid is bij de stagelopers stabiel. De zekerheid bij de niet-stagelopers ontstaat tijdens de nieuwe MBO-opleiding, waarschijnlijk op basis van MBO-ervaringen (mogelijk stage en/of andere praktijkervaringen). Opvallend is dat het niet uit lijkt te maken of een leerling stage loopt op een plek naar eigen keuze of niet. Kennelijk is de stage-ervaring, ook al is die negatief, wezenlijk. Den Boer noemt dat grenservaringen en hij geeft aan dat juist die ervaringen een leerling aan het denken zetten over zijn toekomstige beroep (Den Boer, 2009). Volgens Meijers et al. (2007) motiveert een levensechte praktijksituatie het meest tot het ontwikkelen van loopbaancompetenties.

Grafiek 8

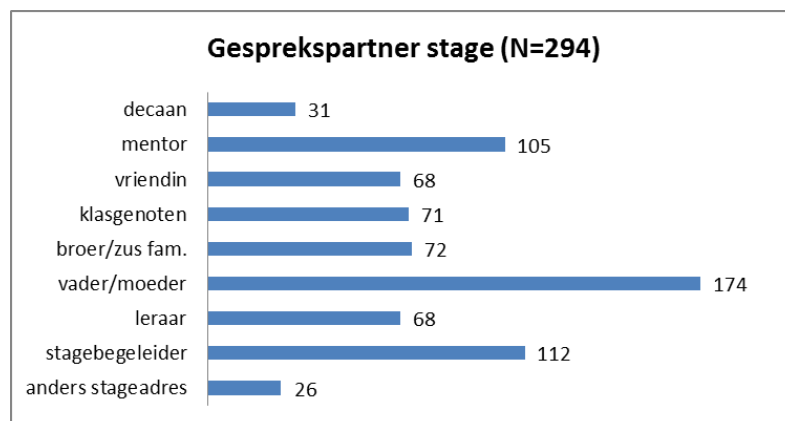
Grafiek 9

Grafiek 10

Stage-ervaringen

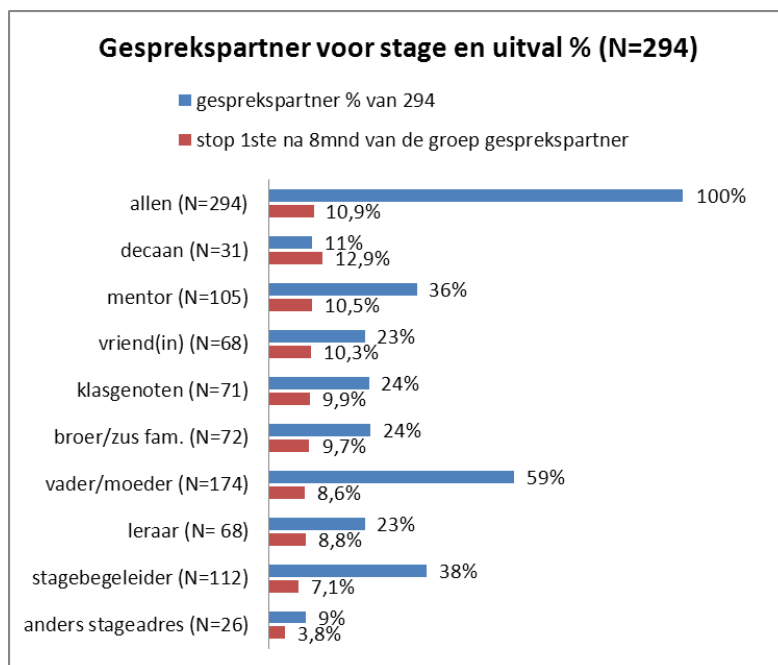
Vraag 32 vraagt: “Met wie heb je een persoonlijk gesprek gehad over de dingen die je meemaakte tijdens je stage (je stage-ervaringen) (meerdere antwoorden mogelijk)?”.

Grafiek 11

Grafiek 11 laat zien dat van de 294 leerlingen die stage liepen tijdens het VMBO, de meesten hun ervaringen deelden met hun ouders. De stagebegeleider kwam op de tweede plaats en daarna de mentor. Veel leerlingen noemden meerdere personen. In grafiek 12 is het verband te zien tussen de personen met wie gesprekken zijn gevoerd tijdens en na de stage en het percentage studenten dat na 8 maanden gestopt is met de opleiding. Gemiddeld is 11%

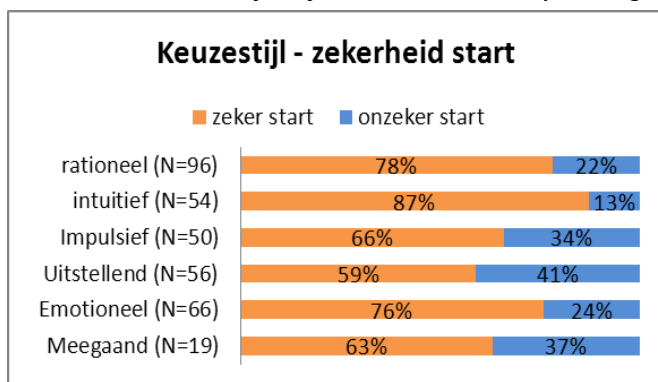
gestopt. Duidelijk afwijkend van dat gemiddelde zijn studenten die ervaringen hebben gedeeld met hun stagebegeleider of iemand anders op het stageadres, het uitvalpercentage van hen is respectievelijk slechts 7% en 4%. Dit suggereert dat de dialoog over en de reflectie op de praktijkervaring in een loopbaangerichte leeromgeving, zoals onderzocht door Meijers et al. (2007) en beschreven in effectief LOB, bijdragen aan de ontwikkeling van de loopbaancompetenties. Tijdens een intakegesprek kan dit getoetst worden door over de toekomstige studie en/of het beroep de dialoog aan te gaan. Dit kan een indicatie zijn voor de fase (2, 3 of 4) waarin een leerling verkeert.

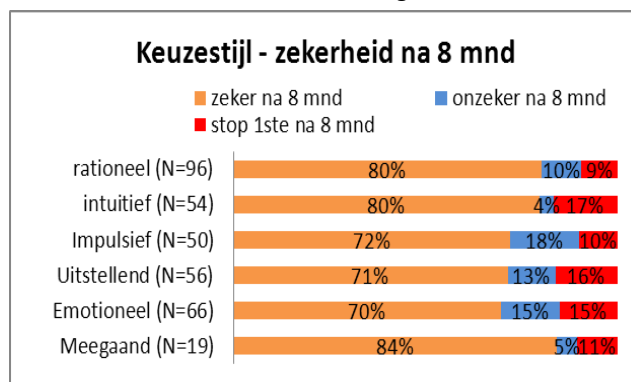
Grafiek 12

Keuzestijl

De keuzestijl van een leerling is een persoonsgebonden factor die in de bestudeerde literatuur niet genoemd wordt maar die wel iets zegt over het keuzebewustzijn van de student. De meeste van de ondervraagde leerlingen noemen hun keuzestijl rationeel. De grafieken 13 en 14 laten zien dat zij het meest stabiel zijn in keuzezekerheid en het minst uitvallen. De intuïtieve kiezers zijn bij de start van de opleiding het meest zeker. Het is een weinig stabiele

Grafiek 13

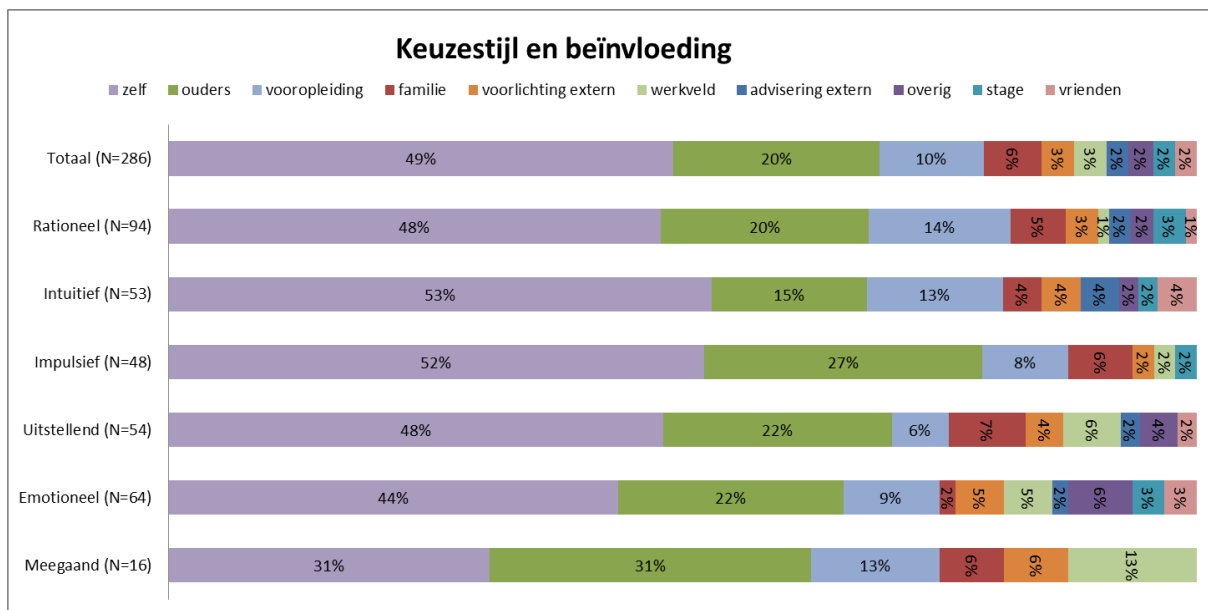
Grafiek 14

zekerheid: na 8 maanden is bij die groep de zekerheid het sterkst afgenomen en zien we daar het grootste percentage uitvallers. De zekerheid over de gemaakte keuze neemt zowel bij de impulsieve als bij de uitstellende en meegaande kiezers toe gedurende de eerste 8 maanden van de opleiding. Uitstellende en meegaande kiezers zijn bij de start het meest onzeker over de gemaakte keuze, hun zekerheid neemt in verhouding aanzienlijk toe tijdens het eerste studiejaar. Het is goed mogelijk dat deze uitstellende studenten moeilijk kunnen kiezen omdat

zij tot de maximaliseerders (Schwartz, 2004) gerekend kunnen worden. Zij zullen alle voors en tegens van een studie tegen elkaar willen afwegen voordat zij beslissen en omdat zij al die factoren niet kennen en steeds weer nieuwe ontdekken, stellen ze hun beslissing uit. Late aanmelding is een indicatie voor dit type leerling (zie bijlage I). Een deel van deze maximaliseerders raakt tijdens het eerste jaar overtuigd van de juistheid van hun keuze (toename zekerheid), het andere deel blijft dubben en/of stopt. Leerlingen die hun keuze als emotioneel benoemen zijn net als intuïtieve kiezers bij de start zekerder dan na 8 maanden. Het uitvalpercentage is in beide groepen hoog.

Zelfsturing

Den Boer (2009) geeft aan dat zelfsturing het maken van een weloverwogen keuze is. Op grond van de uitslagen over keuzestijl is het aantrekkelijk om die stijl tijdens de intake vast te stellen. De stijl zegt in de basis iets over de interne locus of control van een leerling en daarmee ook over zijn zelfsturing. Dit wordt duidelijker als de resultaten van vraag 14 (keuzestijl) en vraag 19 (“Wie had grootste invloed op het maken van je keuze?”) met elkaar worden vergeleken (zie grafiek 15). Studenten die zichzelf als **rationele kiezer** bestempelen, bepalen zelf in sterke mate hun keuze en laten zich door alle omgevingsfactoren beïnvloeden, het sterkst door hun ouders en vooropleiding. **Intuïtieve kiezers** laten zich het minst door hun ouders beïnvloeden, hun eigen focus speelt de hoofdrol. Die zelfsturing levert de meeste uitval op. **Impulsieve kiezers** bepalen zelf heel duidelijk hun keuze maar doen dit in goed overleg met hun ouders. De invloed van ouders en familie heeft een positieve invloed op de keuze, al was de zekerheid daarover bij de start van de opleiding niet zo groot. Ondanks de onzekere start is het uitvalpercentage relatief laag. Het is interessant om na te gaan wanneer impulsieve kiezers zich aanmelden om te kijken of de impulsiviteit tot stand komt onder invloed van tijdsdruk of onder invloed van andere factoren. Vooral ook omdat bij deze groep de vooropleiding duidelijk minder invloed heeft op de keuze (vakantieperiode?).

Grafiek 15

Emotionele kiezers laten hun gevoel een belangrijke rol spelen bij de keuze. Dat gevoel is niet helemaal betrouwbaar want verhoudingsgewijs zijn er veel stoppers. Verhoudingsgewijs spelen “andere factoren” (gevoel?) ook een grotere rol. Bij studenten die zichzelf tot de meegaande kiezers rekenen lijkt de externe locus of control groter dan de interne. Hun keuze wordt vooral door ouders en het werkveld gestuurd. Opvallend is dat na 8 maanden de zekerheid over de gemaakte keuze bij deze studenten het grootst is. De omgeving kent deze student beter dan hij zichzelf kent.

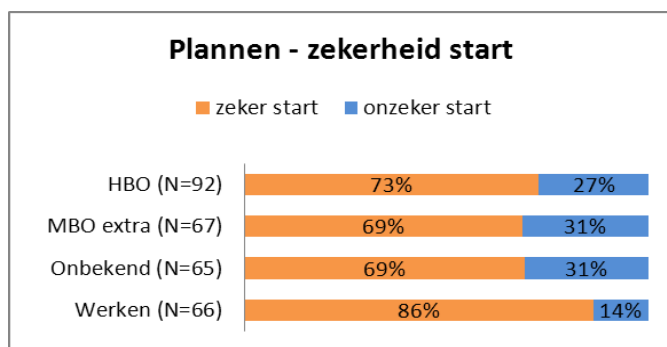
Uit deze uitwerking blijkt dat ouders, zoals ook al eerder vastgesteld door onder andere Verkroost (2007), een grote rol spelen bij het maken van een studie/beroepskeuze. De eigen invloed op de gemaakte keuze is niet bij iedere student even betrouwbaar, de keuzestijl van

een student kan daarover aanwijzingen geven. Bij de rationele kiezers is die eigen invloed het best te vertalen in zelfsturing die voortkomt uit een goed ontwikkelde interne locus of control zoals bedoeld in de theorie van Meijers et al. Bij de andere kiezers lijken toevals- en externe factoren vooral bepalend te zijn.

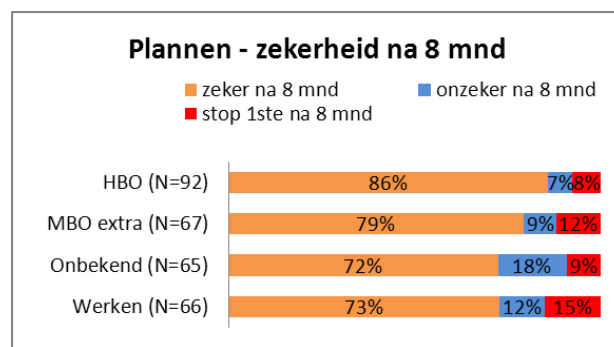
Op rationele kiezers is fase 3 of 4 van het vier fasenmodel van toepassing, bij uitstellende en meegaande kiezers fase 2. De kans is groot dat impulsieve kiezers in fase 1 verkeren. Intuïtieve en emotionele kiezers bevinden zich zeker niet in fase 3 van het model.

Plannen

Het zelf sturen van leren en werk ontwikkelt zich goed in een loopbaangerichte leeromgeving die vraaggericht is (Meijers et al., 2007) en komt volgens Den Boer (2009) tot stand als de arbeidsidentiteit goed ontwikkeld is. Op basis van die theorie zullen leerlingen die bij de intake toekomstplannen met betrekking tot leren en werken, aangeven zich in fase 3 van het vier fasenmodel bevinden. De uitslagen van de enquête (zie grafiek 16 en 17) bevestigen die vooronderstelling: leerlingen die bij de start van het MBO plannen hebben om naar het HBO te gaan, zijn in de eerste 8 maanden van hun opleiding zekerder geworden over de gemaakte studiekeuze. Dat geldt ook voor leerlingen die voor zichzelf een vervolgopleiding op het MBO in gedachten hebben. Toekomstperspectief in de vorm van een studie lijkt een positieve indicator voor keuzezekerheid en keuzebewustzijn. De onzekerheid over de haalbaarheid van die plannen is bij de start groter dan na 8 maanden. Kennelijk hebben die leerlingen de bevestiging van het goed doorlopen van het eerste leerjaar nodig om zekerder te worden over de gemaakte keuze.

Grafiek 16

Grafiek 17

Leerlingen die na het MBO willen werken zijn juist onzekerder geworden over hun keuze, onder hen bevinden zich ook de meeste leerlingen die eerste keer gestopt zijn met hun opleiding. Een deel van die aspirant studenten zal in fase 1 of 2 verkeren. De leerlingen die nog geen duidelijk toekomstperspectief hebben (onbekend) hebben laten de minste veranderingen zien in keuze-(on)zekerheid. Zij verkeren vermoedelijk in fase 2 of 3.

conclusie en aanbevelingen

Conclusies

De onderzoeksvraag:

“Bestaat er een verband tussen activiteiten in het kader van de voorbereiding op de studie- en beroepskeuze van VMBO leerlingen en de zekerheid over de (gemaakte) studie- en beroepskeuze van deze (aspirant) MBO-studenten?”

is met de resultaten van dit onderzoek beantwoord. Onderstaande elementen van effectief LOB (tabel 1, p.12) dragen bij aan de ontwikkeling van loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit van een aspirant student. Een weloverwogen keuze (zelfsturing) is daarvan het gevolg.

De volgende elementen en activiteiten uit effectief LOB dragen, volgens de resultaten van het onderzoek bij aan die weloverwogen keuze:

- *Een loopbaangerichte leeromgeving met daarin het opdoen van praktijkervaring.*
 - Een snuffelstage levert, net als een meeloopdag op het MBO, een grote bijdrage aan de keuzezekerheid.
 - Leerlingen die een snuffelstage lopen zijn niet alleen zekerder over hun studiekeuze maar ook stabiel in hun keuzezekerheid.
 - Belangrijke gesprekspartners voor de reflectie op de praktijkervaring zijn ouders, de stagebegeleider en de mentor.
 - Het aantal stoppers is het kleinst onder leerlingen die gesproken hebben met de stagebegeleider of iemand anders uit het werkveld.
- *Duurzame begeleiding*
 - De keuzezekerheid is het grootst bij leerlingen die verspreid over het (1^e), 2^e, 3^e en 4^e leerjaar van het VMBO studie- en beroepskeuze aangeboden kregen. Dat wijst er op dat integreren van LOB in het curriculum en daarmee in de onderwijsloopbaan van de VMBO-leerling, daaraan een positieve bijdrage levert. Leerlingen die zich op langere termijn oriënteren zijn in eerste instantie niet zekerder over hun keuze, maar al tijdens hun eerste leerjaar op het MBO neemt de keuzezekerheid aanmerkelijk toe.
- *Instrumenten (in samenhang met dialoog)*
 - Het gebruik van een portfolio als instrument leidt tot een stabiele keuzezekerheid. Of het instrument gebruikt is als hulpmiddel voor reflectie en niet als controlemiddel voor voortgang is op basis van alleen deze vraag uit het onderzoek niet goed vast te stellen.
 - Snuffelstage en meeloopdagen als instrumenten zijn essentiële onderdelen van effectief LOB.
- *Beïnvloedingskanalen*
 - De invloed van ouders op het keuzeproces van hun kind is aanzienlijk.

De antwoorden op de deelvragen:

*“Hoe verloopt studie- en beroepskeuzegedrag volgens de literatuur?” en
“Welke factoren spelen, volgens de literatuur, een rol in het studie- en
beroepskeuzegedrag?”*

zijn beschreven in het theoretisch kader. Uit de literatuur blijkt dat zowel elementen uit de loopbaan leeromgeving bijdragen aan de zekerheid over de studie- en beroepskeuze als persoons- en situatie-gebonden factoren. De innovatie en het onderzoek hebben zich toegespitst op de loopbaan leeromgeving van de aspirant MBO-student.

Het antwoord op de deelvraag

“Dragen die verschillende factoren in dezelfde mate bij aan de zekerheid over de gemaakte studie- en beroepskeuze?”

is deels beantwoord. Tijdens het onderzoek bleek dat het uitwerken van alle factoren die het studiekeuzeproces beïnvloeden het onderzoek te groot maken, daarom zijn alleen factoren uit de loopbaan-leeromgeving uitgewerkt. De gegevens voor een vervolgstudie, die onderzoekt in hoeverre de persoons- en situatie-gebonden factoren een rol spelen, zijn opgeslagen in een Excelbestand.

Het antwoord op de deelvraag:

“Zijn er indicatoren te formuleren die inzicht geven in de mate van studie- en beroepskeuzezekerheid van (aspirant) MBO-studenten?”

is verwerkt in het vier fasenmodel (zie hoofdstuk Innovatie). Het model is ontwikkeld op basis van de literatuur en het vooronderzoek. De indicatoren geven aan welke activiteiten uit effectief LOB de leerling uitgevoerd heeft. Het intakegesprek bepaalt de kwaliteit van de verrichte activiteiten. De fasen geven inzicht in de mate van studie- en beroepskeuzezekerheid van de aspirant MBO-student.

De uitkomsten van het onderzoek bevestigen de theorie van Meijers, Kuijpers en Bakker (2006) dat loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit zich het beste ontwikkelen in een loopbaangerichte leeromgeving. De weloverwogen keuze die daaruit voortvloeit volgens Den Boer (2009) volgt daar logisch op. De uitgangspunten van Ajzen en Fishbein (2005): achtergrondvariabelen spelen een uitgesproken rol bij het tot stand komen van gedrag, zijn daarmee bewaarheid.

De vragenlijst voor dit onderzoek is ontworpen op grond van verschillende theorieën over de invloed van achtergrondvariabelen. Achteraf gezien, zijn teveel variabelen opgenomen in de enquête. Bij een volgend onderzoek is het wenselijk van tevoren vast te stellen welke variabelen onderwerp van onderzoek zijn. Daarmee wordt het aantal vragen beperkt en de betrouwbaarheid van de antwoorden vergroot: bij een beperkt aantal vragen blijft de concentratieboog van respondenten gespannen. De leerlingen die deze vragenlijst ingevuld hebben, zaten al 8 maanden op het MBO. Hun is gevraagd zich in gedachten te verplaatsen naar hun VMBO tijd. Dat is natuurlijk een ongewenste werkwijze. De betrouwbaarheid van een onderzoek als dit neemt toe wanneer leerlingen over hun VMBO-ervaringen en hun keuzezekerheid daarover, bij de start van de opleiding worden bevraagd en opnieuw tegen het eind van het eerste studiejaar.

Aanbevelingen

Het is wenselijk op het Deltion College een loopbaangerichte intake te ontwikkelen. De kern van dit intakegesprek is, vaststellen of de aspirant student voldoende arbeidsidentiteit ontwikkeld heeft om de opleiding van zijn keuze succesvol te doorlopen en zijn beroepswens te realiseren. Belangrijk is tijdens het intakegesprek de dialoog te voeren over zijn ervaringen en verwachtingen met betrekking tot de opleiding die hij wil volgen. Toekomstplannen geven een indruk van zijn loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit. De activiteiten die hij op het VMBO heeft uitgevoerd in het kader van effectief LOB zijn een indicatie voor de keuzezekerheid en het keuzebewustzijn. Als de keuzekwaliteit van een student onvoldoende is, mag dat geen belemmering zijn voor de ontwikkeling van die student. Naar aanleiding van de resultaten van het gesprek wordt vastgesteld welke begeleiding de student nodig heeft om zijn keuzekwaliteit te verbeteren.

Verbeterde intake

In oktober 2012 heeft het Deltion College bij het Ministerie van Onderwijs een subsidieaanvraag ingediend voor een onderzoek naar het verbeteren van de intake. Die aanvraag is gehonoreerd en in januari j.l. is een start gemaakt met het actualiseren van de verbeterde intake. Er zijn voor die intake drie verschillende nieuwe formulieren ontwikkeld. Eén van die formulieren bestaat uit een aantal directe en indirecte vragen aan de student die de intaker inzicht moeten geven in de

ontwikkeling van zijn loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit. De student krijgt het formulier toegestuurd en neemt het ingevuld mee naar het intakegesprek. De eerste ervaringen en de resultaten van dit onderzoek leren dat het aantal vragen te groot is. De laatste inzichten geven aanleiding tot het stellen van een beperkter aantal, relevantere vragen. Daardoor neemt de omvang van het formulier af en de werkbaarheid toe.

Het tweede nieuwe formulier is bestemd voor de ouders/verzorgers. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat jongeren de inbreng van ouders/verzorgers bij het maken van een studie/beroepskeuze als waardevol zien. Het lijkt dan ook vanzelfsprekend en zinvol dat ouders/verzorgers een bijdrage leveren aan de intake. De bevindingen tot op heden en de resultaten van dit onderzoek bevestigen die zienswijze. Het is wenselijk dat het Deltion College in de toekomst de ouders/verzorgers nog meer betreft bij het maken van een studie- en beroepskeuze. (Dit geldt niet voor het volwassenenonderwijs.)

Het derde formulier is een invulmodel voor “uitslag en advies”. Hierop kan de intaker aangegeven welke begeleidingsbehoefte een aspirant student heeft om succesvol te kunnen zijn op het Deltion College. Het aanbieden van een beroepskeuzetraject kan één van die behoeften zijn. Het DC biedt verschillende typen trajecten aan en komt daarmee tegemoet aan de vraag van de individuele student (differentiatie).

De nieuwe formulieren voor de verbeterde intake zijn slechts instrumenten om de intake te verbeteren, het meest wezenlijke is de gespreksvoering. Het is van groot belang dat de intaker werkelijk in gesprek gaat met de leerling en een dialoog kan voeren over de totstandkoming van zijn loopbaancompetenties en arbeidsidentiteit. Op dit moment hebben de intakekokers een korte training gesprekstechnieken gevolgd. Op basis van de ervaringen van dit jaar en dit onderzoek is het wenselijk dat die training volgend jaar geïntensiveerd wordt.

Vervolgonderzoek

Door gebruik te maken van de opgeslagen gegevens uit het Excelbestand van dit onderzoek is het goed mogelijk vergelijkbaar onderzoek uit te voeren, toegespitst op:

- Persoonsgebonden factoren, bijvoorbeeld leeftijd, geslacht en leerprestaties (vooropleiding) in relatie tot keuzezekerheid.
- Situatieggebonden factoren, bijvoorbeeld VMBO-school van herkomst en sectorkeuze in relatie tot keuzezekerheid.
- Andere loopbaan leeromgevingsfactoren, bijvoorbeeld de relatie tussen uitgevoerde LOB-activiteiten op de VMBO-school van herkomst en het wel of niet stoppen van een student met de eerst gekozen MBO-opleiding op het Deltion College.

Nieuw onderzoek kan zich richten op de optimale aansluiting tussen LOB op het VMBO en het MBO (Deltion College), zodat de arbeidsidentiteit zich bij iedere student maximaal kan ontwikkelen en Voortijdig-School-Verlaten zich tot een minimum beperkt.

Literatuurlijst

Instroomonderzoek 2011. (2011). *ROC-Spiegel nummer ENQ 81031*. Deltion College.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behaviour. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.

Ajzen, I., & Fishbein, M. (2005). The influence of attitudes on behavior. In D. Albarracín, B. Johnson, & M. Zanna, *The handbook of attitudes* (pp. 173 - 221). New Jersey (V.S.): Mahwah, NJ; Erlbaum.

De Jong, N. (2011, Juni). Last in, first out? *Onderzoek ILL 1.2*. Zwolle.

Den Boer, P. R. (2009, april). *Intreerede Peter den Boer. Kiezen van een opleiding: van ervarend naar zelfsturing. Can it be done? ROC West Brabant*. Opgeroepen op oktober 31, 2011, van www.keuzeprocessen.nl.

Esbroeck, V. R., Tibos, K., & Zaman, M. (onbekend). *Schoolloopbaanbegeleiding als Start voor een Levensloopbegeleiding*. Opgeroepen op mei 21, 2013, van http://www.go-clb.be/intranet/sleutelmap/Storage/Sleutelmap_theorie.pdf.

Kers, D., & Kers, W. (2010). *Samen naar een beter LOB binnen het VMBO-TL Eemland*. Apeldoorn: Kers& Kers Loopbaancoaching.

Kuijpers, M., & Meijers, F. (2008a). *Loopbaandialoog: Over leren kiezen (en) leren praten. Loopbaanleren, onderzoek en praktijk in het onderwijs* (pagina 241 - 261). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Kuipers, M., & Meijers, F. (2008b). *Loopbaanleren en -begeleiden in het HBO*. Den Haag: Platform Bete Techniek.

Lenferink, F., & Stokkers, T. (2013, mei 16). Afstudeerscriptie. *Van misfit naar fit*. Zwolle.

Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Over leerloopbanen en loopbaanleren. Loopbaancompetenties in het (v)mbo*. Driebergen: Het Platform Beroepsonderwijs.

Raad voor Werk en Inkomen. (2008, juni). Voor de keuze: Effectieve Loopbaanorientatie en Begeleiding. *Voor de keuze: Effectieve Loopbaanorientatie en Begeleiding oproep en handreiking aan scholen en onderwijsinstellingen*. Den Haag: RWI.

Rooij, v. E., Pass, J., & Broek, v. d. (2010). *Geruisloos uit het onderwijs. Het verschil tussen klassieke en geruisloze risicofactoren van voortijdig schoolverlaten*. Nijmegen: ResearchNed.

RWI. (2007). *Studie en beroepskeuzeorientatie op het VMBO en het MBO, Impulsen voor het implemanteren van een effectieve Loopbaan orientatie en -begeleiding*. Utrecht: RWI, Raad voor Werk en Inkomen.

Schwartz, B. (2004). *The Paradox of Choice*. New York: Harper Perennial.

Verkroost, J. (2007). *Studiekeuze: Bedoelt u stuurloos?* Enschede: Universiteit van Twente, Faculteit Gedragwetenschappen.

Bijlagen

Bijlage I

Instroomenquête

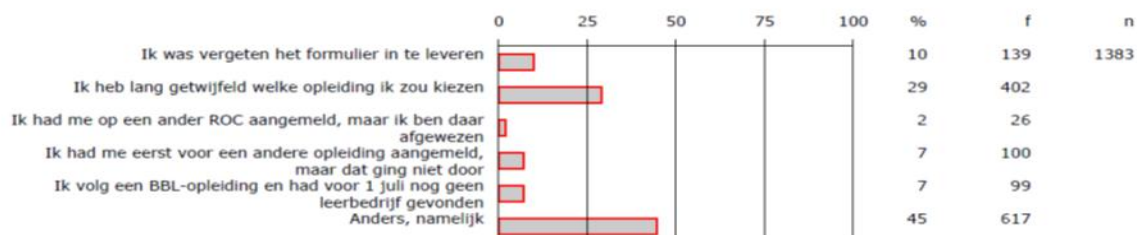
12. Heb je je aanmeldingsformulier van de opleiding die je nu volgt na 1 juli 2011 ingeleverd?

Spreiding over Respondent Label 'sector'

sector	#	Ja	%	Nee	%
economie en dienstverlening	1043	459	44%	584	56%
gezondheidszorg, welzijn & sport	847	354	42%	493	58%
techniek en vormgeving	1125	579	51%	546	49%

13. Wat is de reden dat je het aanmeldingsformulier na 1 juli 2011 hebt ingeleverd?

Spreiding over Respondent Label 'sector'

sector	#	A.	%	B.	%	C.	%	D.	%	E.	%	F.	%
economie en dienstverlening	454	42	9%	153	34%	10	2%	40	9%	15	3%	194	43%
gezondheidszorg, welzijn & sport	352	28	8%	106	30%	2	1%	19	5%	24	7%	173	49%
techniek en vormgeving	577	69	12%	143	25%	14	2%	41	7%	60	10%	250	43%

Bijlage II

Vragenlijst voor eerstejaars studenten van het Deltion College schooljaar 2011-2012

Algemene vragen

- 1 Wat is je leeftijd? jaar
- 2 Wat is je geslacht? O man O vrouw³
- 3 In welk land ben je geboren? O Nederland O anders
- 4 In welk land is je vader geboren? O Nederland O anders
- 5 In welk land is je moeder geboren? O Nederland O anders

- 6 Op welke school heb je gezeten voor je op het Deltion College kwam?

Schoolnaam:..... in (plaatsnaam):.....

- 7 Welke opleiding heb je gevolgd?
- O vmbo beroepsgerichte leerweg O vmbo kaderberoepsgerichte leerweg
- O vmbo gemengde leerweg O vmbo theoretische leerweg

O anders, namelijk:

- 8 Welke profiel heb je op het vmbo gevolgd?
- O handel en economie O techniek
- O zorg en welzijn O landbouw/groen
- O anders O nvt

- 9 Welke opleiding volg je nu op het Deltion College?

Opleiding:.....BOL / BBL* niveau: 2 / 3 / 4*

sector: O Economie & Dienstverlening

O Gezondheidszorg, Welzijn & Sport

O Techniek & Vormgeving*

- 10 Wat is de hoogste opleiding die je vader / moeder / broer / zus heeft gevolgd?
- (toelichting: voortgezet onderwijs is bijvoorbeeld huishoudschool, technische school, vmbo, mavo, havo, vwo, atheneum, gymnasium, MBO. Heb je meerdere broers/zussen kruis dan meerdere vakjes aan of zet er 2x bij)

Vader

- O Basisschool
- O Voortgezet onderwijs
- O Hoger onderwijs (hbo/universitair)
- O weet ik niet

Moeder

- O Basisschool
- O Voortgezet onderwijs
- O Hoger onderwijs (hbo/universitair)
- O weet ik niet

Broer(tje)

- O Basisschool
- O Voortgezet onderwijs
- O Hoger onderwijs (hbo/universitair)
- O weet ik niet
- O nog onbekend

Zus(je)

- O Basisschool
- O Voortgezet onderwijs
- O Hoger onderwijs (hbo/universitair)
- O weet ik niet
- O nog onbekend

³ O van je keuze aankruisen

* doorstrepen wat NIET van toepassing is of omcirkelen wat WEL van toepassing is

- 11 Wat zijn jouw plannen na het behalen van je mbo-diploma?**
☐ Een volgende mbo-opleiding, misschien in combinatie met werken
☐ Een hbo-opleiding, misschien in combinatie met werken
☐ werken
☐ Ik weet het nog niet
☐ anders: namelijk.....
- 12a Hoe zeker was je van je studiekeuze direct nadat je van het vmbo kwam?**
 Heel zeker / zeker / onzeker / heel onzeker
- 12b Hoe zeker ben je er nu van dat je de opleiding van je 1^e keuze afmaakt?**
 Heel zeker / zeker / onzeker / heel onzeker / nvt, ik ben gestopt met m'n 1^e keuze
- 13 Klopte het beeld van de opleiding van je 1^e keuze met de werkelijkheid van die opleiding?**
 Ja / nee*
Als je nee in hebt gevuld, wat was er (allemaal) anders dan je had verwacht?

- 14 Kun je aangeven welke manier van kiezen het meest bij jou past?**
☐ Je zet de mogelijkheden eerst op een rijtje, je denkt na over de gevolgen van elke mogelijkheid en maakt dan je keuze. Je denkt logisch na.
☐ Je bent iemand, die de mogelijkheden eerst rustig op zich laat inwerken en dan een keuze maakt. Het is alsof je dan opeens diep in je binnenste weet wat de beste oplossing is.
☐ Je bent iemand die zonder lang na te denken beslist, als de keuze zich voordoet. Als iemand je met de gevolgen van de keuze confronteert, dan schrik je daarvan terug en kan het zijn dat je snel het tegenovergestelde kiest.
☐ Je bent iemand die beslissingen liever voor zich uit schuift. Je twijfelt vaak lang over de keuze die je moet maken. Je beslist pas op het laatste moment. Je hebt veel verantwoordelijkheidsgevoel.
☐ Je bent iemand die het gevoel een belangrijke rol laat spelen bij het maken van keuzes. Je kiest dat waar jij je het prettigst bij voelt. Je vindt sfeer erg belangrijk.
☐ Je bent iemand die het belangrijk vindt om eerst te kijken wat vertrouwde mensen, mensen die voor jou belangrijk zijn, zouden kiezen. Pas dan kies jij.

Aanmelding

- 15 Wanneer heb je vorig jaar (2011) je aanmeldingsformulier voor de opleiding van je keuze ingeleverd?**
☐ Ruim voor 1 juli
☐ Rond 1 juli (ongeveer 2 weken voor de zomervakantie)
☐ Ruim na 1 juli (in de zomervakantie of nog later)
- 16 Wat is de reden dat je het aanmeldingsformulier rond of na 1 juli hebt ingeleverd?**
☐ Niet van toepassing, ik heb het voor 1 juli ingeleverd
☐ Ik was vergeten het eerder in te leveren
☐ Ik heb lang getwijfeld voor ik zeker wist welke opleiding ik wilde volgen
☐ Ik twijfelde over m'n keuze maar ik moest (op het laatst) toch wat kiezen
☐ Ik had me op een ander ROC voor de opleiding aangemeld maar daar ben ik afgewezen
☐ Ik had me voor een andere opleiding aangemeld op het Deltion, daar werd ik niet aangenomen
☐ Ik volg een BBL opleiding en ik had toen nog geen leerbedrijf
☐ Anders namelijk:.....

- 17 Wie heeft jouw aanmeldingsformulier ingeleverd (opgestuurd)?**
 O jij zelf O je ouder(s) O je mentor / decaan / leraar van het vmbo O anders
- 18 Wanneer was je zeker over je studie/beroepskeuze (de 1^e beroepsopleiding die je bent gaan volgen)?**
 O Basisschool O vmbo klas 1 O vmbo klas 2
 O vmbo klas 3 O vmbo klas 4 O anders namelijk
- 19 Wat of wie heeft er voor gezorgd dat je die 1^e studie/beroepskeuze hebt gemaakt, wat of wie had de grootste invloed op het maken van je keuze?**

- 20 Ik volg nog steeds de opleiding van mijn 1^e keuze: ja / nee *, dit is mijn 2^e / 3^e * keuze**

De volgende vragen gaan over de tijd dat je bezig was met je studie/beroepskeuze op het vmbo⁴

- 21 Op het vmbo² gebruikten we voor beroepenoriëntatie of loopbaanoriëntatie (LOB) een lesmethode met** (meerdere antwoorden mogelijk)
 O een boek O werkschrift O logboek O portfolio O POP O niets
- 22 Wanneer is studie- en beroepskeuze besproken op het vmbo?** (meerdere antwoorden mogelijk)
 O vlak voor de profielkeuze in de 2^e klas
 O vlak voor de studiekeuze voor het mbo, aan het begin van de 4^e klas
 O in alle jaren van het vmbo stond het elke week op het lesrooster
 O in de derde en vierde klas stond het elke week op het lesrooster
 O af en toe in de tweede, derde en vierde klas
 O anders:
- 23 Hoe vaak heb je in het verleden met de volgende personen over je studie- en beroepskeuze gepraat?** (meerdere antwoorden mogelijk)
	niet/nvt	1x	2x	3x	4x	5x/vaker
• Vader	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Moeder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Broer of zus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Familie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Vriend(in)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Klasgenoten (in de les)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Mentor	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Decaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Leraar vmbo	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• Leraar mbo (tijdens voorlichting)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• student mbo (tijdens voorlichting)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• iemand die het werk doet (tijdens stage of gastles)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• anders, namelijk:.....						
- 24 Wie van de mensen uit vraag 23 hebben de grootste invloed op je keuze gehad?**
 1..... 2.....

⁴ Vmbo of een andere school (bijv. HAVO) die je hebt gevolgd voordat je naar het mbo ging

- 25 Welke uitspraken zijn van toepassing voor jou** (meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ We hadden op het vmbo klassikale lessen over studie- en beroepskeuze van de mentor
 - ☐ We hadden op het vmbo klassikale lessen over studie- en beroepskeuze van de decaan
 - ☐ We hadden op het vmbo individuele (persoonlijke) gesprekken over studie- en beroepskeuze met de mentor
 - ☐ We hadden op het vmbo individuele (persoonlijke) gesprekken over studie- en beroepskeuze met de decaan
 - ☐ Het aantal persoonlijke gesprekken stond vast
 - ☐ Als ik een gesprek wilde kon ik dat altijd vragen

- 26 Wat heb je allemaal gedaan (zelfstandig of met school) en hoe vaak (verschillende folders, verschillende ROC's) om een studie- en beroepskeuze te maken?** (meerdere antwoorden mogelijk)

	niet/nvt	1x	2x	3x	4x	5x/vaker
• testen gemaakt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• (papieren) folders/boekjes gelezen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• internet voorlichting bestudeerd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• filmpjes bekeken op internet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• open dag bezocht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• informatieavond bezocht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• meeloopdag gedaan (op mbo)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• snuffelstage (vanuit vmbo)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• bedrijf bezocht / excursie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• gastles / iemand uit de praktijk kwam op school	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• mbo-bezoek met vmbol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
• info-dag/avond op/met mijn vmbo	☐	☐	☐	☐	☐	☐

• anders, namelijk:.....

- 27 Welke onderdelen van vraag 26 hebben je het meest geholpen bij het maken van je keuze?**

1..... 2.....

3.....

Kun je aangeven waarom?

.....

De vragen 28 tot en met 32 gaan over de *snuffelstage* op het vmbo (of vorige school, bijvoorbeeld HAVO).
Als je geen snuffelstage hebt gehad kun je bij vraag 33 verder gaan.

- 28 Heb je stage gelopen op de plekken van je eigen keuze?** Ja/ nee*
- 29 Heb je bij alle beroepen waar je stage wilde lopen, stage kunnen lopen?** Ja / nee*
- 30 Is van tevoren met je besproken wat je kon verwachten (wat je ging doen) op je stageplaats?** Ja/nee*
- 31 Heb je een (schriftelijk) verslag gemaakt van je snuffelstage?** Ja / nee *

- 32 Met wie heb je een persoonlijk gesprek gehad over de dingen die je meemaakte tijdens je stage (je stage-ervaringen) (meerdere antwoorden mogelijk)?
O vader en/of moeder	O stagebegeleider
O broer/zus/familie	O iemand anders op het stageadres
O leraar	O klasgenoten
O mentor	O vriend(in)
O decaan	O anders, namelijk

Vervolg voor iedereen

- 33 Als je terugkijkt op de periode van studie- en beroepskeuze op het vmbo⁵, vind je dan dat je actief bent geweest bij het zoeken naar een opleiding die bij je past? Ja/ nee*

Toelichting:

- 34 Vind je zelf dat je antwoord kunt geven op de vragen: Wie ben ik? Wat kan ik? Wat wil ik? Ja / nee*

- 35 Vind je dat op het vmbo³ voldoende aandacht is geweest voor die vragen? Ja / nee*

- 36 Ben je tevreden over de studiekeuzebegeleiding die je hebt gehad op het vmbo³? Ja / nee*

Toelichting waarom:

- 37 Heb je op het vmbo³ een portfolio en/of een POP gemaakt? Ja / nee*

- 38 Heb je het portfolio en/of POP gebruikt bij de intake op het mbo? Ja / nee / nvt*

- 39 Heeft het maken van een portfolio/POP jou geholpen bij het kiezen van een studie? Ja / nee / nvt*

- 40 Heb je de inhoud van je portfolio/POP *persoonlijk* besproken met je mentor (of decaan)? Ja / nee / nvt *

- 41 Wie bepaalde de gesprekspunten voor het portfoliogesprek? Jij / mentor / nvt *

- 42 Wie heeft jouw studie- en beroepskeuze bepaald?

O jijzelf O je ouder(s) O je mentor O anders, namelijk

- 43 **Ga na of de volgende drie uitspraken op jou van toepassing zijn:**

A Ik volg een opleiding omdat het moet, zodra ik van school kan (als ik 18 ben) stop ik: Ja / nee*

B Ik volg een opleiding omdat het moet, zodra ik een startkwalificatie heb stop ik: Ja / nee*

C Ik volg een opleiding omdat ik het wil, met een startkwalificatie heb ik meer kans op werk of kan ik verder leren: Ja / nee*

- 44 **Waarom heb je voor het Deltion College gekozen?**

O dichtste bij, minste reistijd

O dichtste bij, laagste reiskosten

O staat goed bekend

O mijn vrienden gingen er ook heen

O de opleiding die ik wilde volgen werd alleen op het DC gegeven

O anders, namelijk

⁵ of andere vooropleiding zoals HAVO, school in buitenland

45 Hoe belangrijk vind je de volgende punten voor je studie- en beroepskeuze?

	heel belangrijk	belangrijk	niet belangrijk	geen mening
●De mening van mijn ouders	☐	☐	☐	☐
●Het advies van mijn mentor	☐	☐	☐	☐
●Hoe de opleiding is opgezet	☐	☐	☐	☐
●Vakken die gegeven worden (inhoud)	☐	☐	☐	☐
●Leuke opleiding	☐	☐	☐	☐
●Ik kan mezelf ontwikkelen	☐	☐	☐	☐
●Ik kies een studie waar mijn hart naar uit gaat	☐	☐	☐	☐
●Studie sluit aan bij wat ik kan	☐	☐	☐	☐
●Met de studie kan ik later alle kanten op	☐	☐	☐	☐
●Ik kan verder studeren op het HBO	☐	☐	☐	☐
●Het werk dat ik later kan doen	☐	☐	☐	☐
●Snel een baan kunnen vinden	☐	☐	☐	☐
●Afwisselend werk	☐	☐	☐	☐
●Uitdagend werk (werk dat iets van je vraagt)	☐	☐	☐	☐
●Salaris dat ik kan verdienen na mijn opleiding	☐	☐	☐	☐
●Goede kansen om hogerop te komen	☐	☐	☐	☐
●Mijn vrienden kiezen de opleiding ook	☐	☐	☐	☐

46 Hoe kan het Deltion College volgens jou, studenten die twijfelen over hun 1^e studie- en beroepskeuze het beste helpen bij hun keuze? Welke tips en adviezen geef jij het Deltion College?

.....

.....

.....

47 Wat heb jij het meest gemist op het vmbo/je vorige school bij het maken van jouw studiekeuze?

.....

.....

.....

Ruimte voor opmerkingen:

.....

.....

Dank voor het invullen van deze vragenlijst!

Bijlage IIIa

Groepsinterview CLIQ leerlingen

Verslag half-gestructureerd groepsinterview met 5 (CLIQ)-leerlingen

Vraag	Leerling 1	Leerling 2	Leerling 3	Leerling 4	Leerling 5
Vooropleiding	VMBO TL	VMBO kader	VMBO TL	VMBO TL	VMBO kader
Sector	Techn + econ	Z&W breed	Z&W	techniek	economie
Sectorkeuze VMBO	Overgang klas 2-3	Overgang klas 2-3	Overgang klas 2-3	Overgang klas 2-3	2e klas
1e keuze Deltion	Podiumtechniek	Verpleegkunde	Sport en Bewegen	ICT	International Business Studies
Hoe info over opleiding?	Open dag	Open dag + folder	Info op Deltion site	Open dag	Internet
Hoe intake?	Individueel, opdrachten mbt beroep meenemen	Groep+ individueel	Hele dag, groepsintake met onderdelen: sport, les verzorgen, ind.motivatatie gesprek	Individueel, vragen beantwoorden	Individuele intake
Gevolg intake	Aangenomen, na 1 ^e jaar gestopt (wel over) omdat werk niet beviel: lang + laat werken:	Niet aangenomen: niveau + cijfers VMBO te laag	Aangenomen, intake was niet moeilijk, verliep naar tevredenheid, nu gestopt	Aangenomen, tevreden over de intake. Opleiding ging goed maar beviel niet, teveel stil zitten.	niet aangenomen: te lage cijfers VMBO
Welke opleiding daarna (evt overwogen)	Bouwkunde: intake + aangenomen Heel laat voor aangemeld en weinig in verdiept, nu gestopt	Georiënteerd op Doktersassistent: niveau + cijfers VMBO te laag-> negatief advies Laatste keuze (last minute): Verz IG, wel zeker over keuze maar onvoldoende in verdiept: kwam niet	onduidelijk wat nu.	Overgestapt naar Veiligheid en vakmanschap. Info via internet en open avond. Na aanmelding intake, zowel in groep (sport) als individueel (gesprek met lastige "waarom" vragen), nu gestopt: teveel discipline geëist	Last minute aanmelding bij Onderwijsassistent, aangenomen met opmerking: wordt lastig, opleiding is misschien te moeilijk. Gestopt want was te moeilijk en niet leuk.

		overeen met wensen, nu gestopt			
Waarom 1 ^e keuze?	Met VMBO MBO bezocht (alleen sectoren), in 3 ^e VMBO dacht ik dat het goed zat	Was ervan overtuigd, vanaf basisschool iets in de zorg". Vanuit VMBO MBO scholen bezocht: alleen bepaalde sectoren	In het begin van 4 VMBO gekozen, was 80% overtuigd van goede keuze	Was ervan overtuigd, vanaf de basisschool, dat ICT de opleiding was, niet verder gekeken. Profielwerkstuk bevestigde de keuze	Eind 4 ^e jaar keuze gemaakt, altijd getwijfeld over die keuze. Met VMBO scholen bezocht.
Op basis van wat heb je de eerste keuze gemaakt	1 ^e keuze: dat is het 2 ^e keuze: moest toch iets	1 ^e keuze: VZ-IG 'k wilde iets in de zorg en kon niet dat doen wat ik wilde (VPK), 'k moest dus wat	1 ^e keuze: leek goede opleiding	1 ^e keuze: vanaf basisschool klas 1 dacht ik dat ICT het was	1 ^e keuze: 'k moest iets kiezen
Wanneer behoefte aan informatie	Tijdens hele VMBO. VMBO moet veel meer doen aan studie- en beroepskeuze, ontevreden over VMBO. Je liep wel snuffelstage maar er waren maar weinig mogelijkheden om iets te kiezen wat je zelf wilde en wat je wilde gaan doen. Je moest wel een verslag maken, dit werd bij de ene leerling wel en de andere niet besproken.				
Heb je een open dag bezocht? Wat zijn je ervaringen?	De leerlingen hebben 1x een open dag bezocht. Ze geven aan dat ze het ervaren hebben als een "verkooppraatje voor de opleiding." Ze hebben gesproken met zowel leraren als leerlingen.				
Wie/wat heeft grote invloed gehad op jouw studiekeuze?	Vader Vrienden (op feestje)	Moeder Vertrouwenspersoon Mentor Vriendinnen (mee gesproken, geen invloed)	Mentor (1 op 1 gesprek) Ouders	Vriend Vader (moeder)	Niemand, zelf gekozen
Wat vond je belangrijk bij het maken van een studiekeuze?	Blijf ik het werk leuk vinden? Hoeveel verdien ik?	Blijf ik het werk altijd leuk vinden? Hoeveel geld verdien ik?	Spreekt het beroep me aan? Kan ik doorleren?	Spreekt het beroep me aan? Zijn er mogelijkheden om door te studeren?	Wil ik het zelf? Is het werk leuk? Is er werk in?

Eind april 2013

Bijlage IIIb

Groepsinterview invoegstrook

Samenvatting opvallende opmerkingen naar aanleiding van een half-gestructureerd groepsinterview met acht (Invoegstrook)studenten over hun studie- en beroepskeuze.

- 1 Hoe kijk je terug op je profielkeuze op het VMBO?
 - 2 Hoe kijk je terug op je studie- en beroepskeuze? Hoe zeker ben je over je keuze?
 - 3 Welke acties heb jij ondernomen en wat deed de school om je te helpen bij het maken van een keuze (open dagen/meeloopdagen/snuffelstages/lesmethode/gastlessen/excursies/enzovoort)?
 - 4 Hoe ging het met aanmelden?
 - 5 Heb je een portfolio gemaakt en hoe heb je dat gebruikt?
 - 6 Met wie heb je over je studie- en beroepskeuze gesproken?
 - 7 Wat is het verschil tussen LOB op het VMBO en CLIQ (beroepskeuzetraject MBO)?
 - 8 Waarom heb je voor het Deltion College gekozen?
- Ik was veel te jong om toen ik een profielkeuze moest maken op het VMBO;
 - Ik moest een profiel kiezen voordat ik nagedacht had over een studie/beroepskeuze;
 - Ik wist meteen welke opleiding ik wilde doen, daarom hoefde ik geen andere opleidingen te onderzoeken;
 - Ik kon lang niet altijd (snuffel)stage lopen waar ik wilde (als je al stage kunt lopen);
 - Ik heb op het VMBO onvoldoende meegedaan met de voorbereiding op het MBO, ik zag het nut er niet van in, ik wist al wat ik wilde;
 - Ik heb wel een portfolio gemaakt maar niemand deed daar iets mee, ook niet tijdens de intake op het MBO;
 - Ze controleerden alleen maar of alle onderdelen in het portfolio aanwezig waren, ze praatten er niet over;
 - Ik wilde vanaf de lagere school al met computers werken, niemand twijfelde daaraan, ik zelf ook niet, maar toen ik op de opleiding zat was het heel anders dan ik had verwacht;
 - Ze hebben helemaal niet verteld dat ik ook volwassenen moest wassen, ik wilde iets met kinderen;
 - Op de open dag leek de opleiding veel leuker dan hij in werkelijkheid was;
 - Mijn decaan en mijn moeder raadden mij de opleiding af omdat ze het beroep niet bij me vonden passen maar ik zag hun bezwaren niet;
 - Mijn decaan zei dat ik die opleiding moest volgen, hij vond het bij me passen;
 - Mijn mentor/decaan heeft me aangemeld;
 - Ik kon niet anders, in niveau 2 opleidingen is maar weinig keus;
 - Ik twijfel nog steeds heel erg of ik nu wel het goede kies;
 - CLIQ helpt wel want je leert goed kijken wat bij je past;
 - CLIQ helpt wel want je leert veel van stage lopen;
 - CLIQ helpt want hier zitten meer leerlingen die het niet goed weten;
 - Zo'n meeloopdag helpt wel, je ziet tenminste hoe het in werkelijkheid gaat in die opleiding, het is beter dan op een open dag;
 - Mijn ouders wilden niet dat ik die opleiding die me leuk lijkt/leek doe/deed;
 - Ik ging naar het Deltion omdat m'n vrienden ook gingen,
 - Ik ging naar het Deltion omdat de school goed bekend staat;
 - Het Deltion College is de school die het dichtste bij mijn woonplaats is.

Mei 2013

Bijlage IV

Overzicht verdeling studenten over sector, opleiding, leerweg en niveau

sector	Opleiding	leerweg	niveau	aantal
GWS	Apothekersassistent	BOL	4	19
	Helpende Zorg & Welzijn	BOL	2	8
	Optiek	BOL	4	25
	Sociaal Pedagogisch Werk	BOL	4	1
	Sport en Bewegen	BOL	3; 4	21
	Verpleegkunde	BOL	4	1
	Verzorgende -IG	BOL	3	39
	Verzorgende –IG	BBL	3	3
E&D	Bedrijfsadministratie	BOL	3	9
	Bedrijfsadministratie	BOL	4	25
	Handel	BOL	3; 4	16
	Juridisch Medewerker	BOL	4	17
	Leidinggevende recreatie	BOL	4	1
	Luchtvaartdienstverlening	BOL	4	20
	Secretarieel	BOL	4	1
	Verkoopspecialist	BOL	3	14
T&V	Installatietechniek	BBL	2	31
	Metaalbewerking	BOL	2	5
	Metaalbewerking	BBL	2	9
	Motorvoertuigentechniek	BOL	2	23
	Motorvoertuigentechniek	BOL	3	5
	Motorvoertuigentechniek	BOL	4	20
	Woninginrichting	BOL	4	1
			Totaal	304